

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΥΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥΣ ΔΕΙΚΤΕΣ:
Γήρανση, Απασχόληση, Εκπαίδευση, Στέγαση, Διαθέσιμο Εισόδημα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΓΟΥΛΑΤΟΣ

Καθηγητής Ευρωπαϊκής Πολιτικής & Οικονομίας
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΘΑΝΟΣ ΔΕΛΑΤΟΛΛΑΣ

Βοηθός έρευνας
Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής

ΜΑΡΤΙΟΣ 2023

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Φορέας ανάθεσης	Παρατηρητήριο Περιφερειακών Πολιτικών Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία (Regional Policy Monitor – RPM)
Συγγραφή	Γιώργος Παγουλάτος, Καθηγητής Ευρωπαϊκής Πολιτικής & Οικονομίας, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών Θάνος Δελλατόλας, Βοηθός Έρευνας, ΕΛΙΑΜΕΠ
2023 © ΠΑΡΑΤΗΡΗΡΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΑΜΚΕ	

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
1. Πληθυσμός	6
1.1 Δείκτης εξάρτησης	6
1.2 Πληθυσμός και εξέλιξη	8
1.2.1 Μέση ηλικία πληθυσμού	8
1.2.2 Δείκτης ολικής γονιμότητας, ακαθάριστος δείκτης θνησιμότητας και μέση ηλικία εκκίνησης της μητρότητας	10
2. Εργασία	14
3. Στέγαση και βασικές ανάγκες	25
4. Συνθήκες	35
5. Ψυχολογικοί δείκτες	39
6. Συμπερασματικές παρατηρήσεις	42
Χρήσιμες βιβλιογραφικές αναφορές και links	44

Εισαγωγή

Η έναρξη της δεύτερης δεκαετίας του 21ου αιώνα εμπέδωσε ένα ασταθές και απρόβλεπτο περιβάλλον πολυκρίσεων σε μια συνθήκη διαρκούς κρίσης (permacrisis), που άφησε βαθύ αποτύπωμα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και κατ' επέκταση στην Ελλάδα: χρηματοπιστωτική κρίση, δημοσιονομική κρίση, πολιτική κρίση έως και τα χρόνια του ξεσπάσματος της πανδημίας, της ρωσικής εισβολής, του ενεργειακού σοκ και της επανόδου του πληθωρισμού.

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και οι απότοκές της, από την δημοσιονομική στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική, μελετήθηκαν και αντιμετωπίστηκαν ως διαταραχές κυρίως μακροοικονομικών παραμέτρων. Από το ξέσπασμα της πανδημίας και ύστερα, οι κρίσεις έγιναν πιο αισθητά κοινωνιοκεντρικές και ατομοκεντρικές. Οι επιπτώσεις τους αφορούν κατά ορατό τρόπο την υγεία (σωματική και ψυχική) των ανθρώπων, διαμορφώνουν τις συνθήκες του ανθρώπινου βίου, πατώντας σε ένα υπόβαθρο κοινωνικής ευπάθειας (ως αποτέλεσμα σωρευμένης αυξημένης ανεργίας, μείωσης των εισοδημάτων, αύξησης της ευαλωτότητας στη φτώχεια), που η προηγούμενη οικονομική κρίση, επικεντρωμένη στον Ευρωπαϊκό Νότο και στην Ελλάδα, είχε αφήσει πίσω της.

Ως τέτοιες, οι πρόσφατες κρίσεις μελετήθηκαν και συνεχίζουν να μελετώνται με στατιστικές παραμέτρους που αφορούν άτομα και κοινωνικές ομάδες κι όχι απλώς την οικονομία, τις αγορές, τους θεσμούς, τα χρηματιστήρια. Στην πανδημία δείκτες κρουσμάτων και θανάτων, στην ουκρανική κρίση δείκτες εκτοπισμένων ανθρώπων και νεκρών αμάχων, στην ενεργειακή κρίση δείκτες ενεργειακά πτωχών νοικοκυριών, στον πληθωρισμό και την κρίση βιοτικού επιπέδου και αγοραστικής δύναμης δείκτες καταναλωτών και νοικοκυριών για τα βασικά τους αγαθά, στην οικονομική κρίση δείκτες ανεργίας.

Η χρηματοπιστωτική και δημοσιονομική κρίση της περασμένης δεκαετίας είχε βέβαια ήδη καταστήσει σαφές ότι οι συστατικές οικονομικές πολιτικές σε περίοδο ύφεσης αφήνουν πίσω τους σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά τραύματα, που υπονομεύουν την οικονομική βιωσιμότητα και κοινωνική συνοχή. Σε κάθε περίπτωση, αναδεικνύεται η σημασία της εστίασης στον αντίκτυπο που έχουν οι κρίσεις στον μέσο άνθρωπο, εργαζόμενο, καταναλωτή, ψηφοφόρο, ενσωματώνοντας με τρόπο ολιστικό ατομικές, κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις.

Η μελέτη αυτή εξετάζει τις ανισότητες, που ευδοκιμούν στην Ελλάδα, τόσο σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και σε επίπεδο διαγενεακής δικαιοσύνης, υπό το πρίσμα επιλεγμένων δεικτών, αντλώντας κυρίως από τα στοιχεία της Eurostat.

Ξεκινώντας την ανάλυση από την θεματική ενότητα του πληθυσμού, θα ιχνηλατήσουμε τα αποτελέσματα εκείνων των επιδράσεων που χαρακτηρίζονται από μια αιτιώδη σχέση με τον εθνικό, πολιτικό και κοινωνικό προβληματισμό των επόμενων ετών: την γήρανση του πληθυσμού. Μας απασχολεί ο βαθμός εξάρτησης, που έχουν δημιουργήσει οι προγενέστερες συνθήκες και η εικόνα που μας παρέχουν τα στοιχεία, πρώτον για την σημερινή θέση απέναντι στο πρόβλημα του αύριο (εν προκειμένω, η μέση ηλικία του πληθυσμού) και, δεύτερον, για την τάση εξέλιξής του.

Παρατηρώντας τα αποτελέσματα, διερευνούμε τη συμμετοχή στην διαμόρφωση και την επιδείνωση του προβλήματος της εργασίας. Ως εκ τούτου, κρίνεται, πως τόσο η ανεργία όσο και η απασχόληση, καθώς και οι αιτίες και τα χαρακτηριστικά τους, σε ό,τι αφορά τις νεότερες ηλικιακές ομάδες

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

διαδραματίζουν τον καθοριστικότερο ρόλο στις προβολές εξέλιξης της πληθυσμιακής γήρανσης. Άρρηκτα συνδεδεμένη με τις επικρατούσες συνθήκες απασχόλησης ή μη είναι η κάλυψη των βασικών αναγκών και το ζήτημα της στέγασης. Και σε αυτό το στάδιο, τοποθετώντας τους νέους ανθρώπους στο μικροσκόπιο, τα ευρήματα δίνουν μια περαιτέρω εξήγηση μέσω της εξαναγκαστικά αποδεχόμενης πραγματικότητάς τους. Στην προέκταση των προαναφερθέντων και στην κατάληξη αυτής της συλλογιστικής πορείας, οδηγούμαστε στην εξέταση των συνθηκών διαβίωσης, της ποιότητας του βιοτικού επίπεδου των ανθρώπων, παρατηρώντας δείκτες, οι οποίοι αποτελούν τόσο αιτία όσο και αποτέλεσμα σε έναν δυνητικά ανατροφοδοτούμενο κύκλο αναβάθμισης ή υποβάθμισης της ποιότητας ζωής.

1. Πληθυσμός

1.1 Δείκτης εξάρτησης

Ο δείκτης ηλικιακής εξάρτησης (age-dependency ratio) είναι ο λόγος του αθροίσματος του αριθμού των νέων και του αριθμού των γηραιών ατόμων, οι οποίοι κατά βάση δεν συμμετέχουν στην παραγωγή, προς τον αριθμό της ενδιάμεσης ηλικιακής ομάδας, η οποία και αποτελεί τον παραγωγικό κορμό της οικονομίας. Πρακτικά, αυτή η παράμετρος παρέχει κάποιες ενδείξεις σχετικά με το πλήθος των ατόμων, που είναι πιθανότερο να εξαρτώνται από την υποστήριξη όσων, μετέχοντας στην παραγωγική διαδικασία, μπορούν να παρέχουν τέτοιου είδους υποστήριξη. (Eurostat).

Αναλογία ηλικιακής εξάρτησης 0-14, 65+	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Γαλλία	59,5	60,2	60,8	61,4	62,1	62,2
Φινλανδία	58,2	59,1	60,1	60,8	61,4	61,9
Σουηδία	59,2	59,7	60,1	60,5	60,7	60,8
Εσθονία	54,1	55,2	56,0	56,7	57,5	58,2
Λετονία	53,6	54,9	56,0	56,6	57,5	58,2
Ελλάδα	55,5	56,2	56,7	57,2	57,5	58,0
Ιταλία	55,5	55,8	56,0	56,4	56,7	57,3
Δανία	55,4	55,7	56,1	56,4	56,8	57,2
Τσεχία	50,8	52,4	53,8	55,0	56,1	56,8
Βουλγαρία	52,4	53,4	54,5	55,5	56,4	56,7
Βέλγιο	54,4	54,9	55,4	55,8	56,2	56,4
ΕΕ27 (από το 2020)	52,9	53,6	54,3	54,9	55,5	56,0
Πορτογαλία	53,4	54,1	54,7	55,1	55,6	55,9
Γερμανία (από το 1990)	52,2	52,9	53,6	54,2	54,9	55,7
Σλοβενία	49,8	51,1	52,5	53,7	54,6	55,6
Κροατία	51,1	51,8	52,9	53,8	54,7	55,4
Ολλανδία	53,0	53,3	53,7	53,9	54,2	54,6
Ρουμανία	49,0	50,1	51,1	52,0	53,0	54,0
Λιθουανία	50,7	51,8	53,0	53,5	53,9	53,9
Ουγγαρία	48,7	49,7	50,3	51,3	52,5	53,6
Ιρλανδία	52,6	52,9	53,1	53,0	53,1	53,2
Πολωνία	44,9	46,3	47,8	49,3	50,8	52,0
Ισπανία	51,2	51,6	51,9	51,9	51,8	51,6
Αυστρία	48,8	49,1	49,5	49,9	50,2	50,6
Σλοβακία	42,4	43,8	45,2	46,6	48,0	49,2
Κύπρος	46,1	46,8	47,3	47,6	47,8	48,1
Μάλτα	48,5	49,1	48,7	47,8	46,9	47,7
Λουξεμβούργο	44,3	43,9	43,8	43,8	43,9	44,1

Πίνακας 1.1.1: Αναλογία ηλικιακής εξάρτησης (Age - Dependency Ratio) 0-14, 65+ (Πηγή: EUROSTAT)

Στον παραπάνω πίνακα, διακρίνουμε στοιχεία ηλικιακής εξάρτησης των ηλικιακών ομάδων 0-14 ετών και άνω των 65 από την ηλικιακή ομάδα των 15-64.

Η Ελλάδα βρίσκεται στην έκτη θέση μεταξύ των χωρών της ΕΕ βάσει κατάταξης στοιχείων του 2021, με μια αυξανόμενη τάση ανά τα χρόνια. Η απόστασή της από τον Ευρωπαϊκό Μέσο Όρο δεν ξεπερνά το 2%, ενώ τα ποσοστά κυμαίνονται από 44.1% για το Λουξεμβούργο έως και 62.2% για την Γαλλία.

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Αναλογικά, η ίδια εικόνα φαίνεται να προκύπτει και από τον επόμενο πίνακα, όπου η ηλικιακή ομάδα των νέων αυτή τη φορά έχει επεκταθεί από 14 σε 19 έτη. Παρατηρούμε, πως η διεύρυνση του άνω ορίου αύξησε αισθητά τον δείκτη εξάρτησης, χωρίς, όμως, ιδιαίτερες ανακατατάξεις μεταξύ των χωρών. Τα ποσοστά σε κάθε περίπτωση, ακολούθησαν μια αύξηση της τάξεως του 10%-20%, με τον Ευρωπαϊκό Μέσο Όρο να ανεβαίνει οριακά στο 70% και την Ελλάδα να βρίσκεται αυτή τη φορά στην 5^η θέση μεταξύ των εταίρων της με ποσοστό 71.9%.

Αναλογία ηλικιακής εξάρτησης 0-19 65+	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Γαλλία	76,7	77,7	78,6	79,4	80,2	80,4
Φινλανδία	73,3	74,1	75,2	76,0	76,7	77,4
Σουηδία	73,9	74,5	75,3	75,9	76,3	76,6
Δανία	71,8	72,0	72,1	72,4	72,8	73,1
Ελλάδα	68,5	69,4	70,2	70,8	71,4	71,9
Εσθονία	65,7	67,0	68,0	68,9	70,1	71,3
Βέλγιο	69,0	69,5	70,0	70,5	71,0	71,2
Λετονία	64,7	66,3	67,7	68,9	70,1	71,2
Ιταλία	67,9	68,4	68,7	69,1	69,5	70,2
Ιρλανδία	69,0	69,5	70,0	69,9	70,1	70,1
Ολλανδία	68,5	69,0	69,6	69,8	70,0	70,1
ΕΕ27 (από το 2020)	66,2	67,0	67,8	68,4	69,1	69,7
Πορτογαλία	67,4	68,1	68,8	69,2	69,5	69,7
Τσεχία	61,4	63,2	64,8	66,3	67,8	69,0
Βουλγαρία	63,3	64,4	65,9	67,2	68,2	68,7
Κροατία	65,1	65,4	66,1	66,7	67,4	68,1
Γερμανία (από το 1990)	65,0	65,7	66,1	66,6	67,2	67,8
Ρουμανία	62,3	63,5	64,5	65,4	66,5	67,8
Σλοβενία	60,9	62,3	63,8	65,0	66,0	67,2
Ουγγαρία	61,0	61,9	62,6	63,6	65,1	66,4
Λιθουανία	64,7	65,3	66,0	66,0	65,9	65,5
Ισπανία	62,7	63,4	64,0	64,3	64,4	64,4
Πολωνία	56,7	57,9	59,3	60,7	62,3	63,7
Αυστρία	61,5	61,6	61,7	61,9	62,2	62,5
Κύπρος	60,4	60,7	60,8	60,8	61,1	60,9
Σλοβακία	54,0	55,2	56,5	57,8	59,3	60,7
Μάλτα	61,4	61,4	60,0	58,4	56,8	57,4
Λουξεμβούργο	57,4	56,5	56,1	55,9	55,8	55,8

Πίνακας 1.1.2: Αναλογία ηλικιακής εξάρτησης (Age - Dependency Ratio) 0-19, 65+ (Πηγή: EUROSTAT)

Σε μια τελευταία φάση σύγκρισης επί του δείκτη ηλικιακής εξάρτησης, αν επεκτείνουμε ακόμα περισσότερο το ηλικιακό όριο της νεότερης ομάδας στα 24 έτη, θα παρατηρήσουμε μια αντίστοιχη εικόνα. Το ποσοστό των εξαρτημένων ατόμων αυξάνεται και πάλι σε όλες τις χώρες σχεδόν συμμετρικά, με την διαφορά πως αυτή τη φορά τα ποσοστά αγγίζουν το 100%. Στην Ελλάδα, το ποσοστό διαφοροποιήθηκε κατά 17,1 μονάδες, φτάνοντας στο 89%.

Αναλογία ηλικιακής εξάρτησης 0-24, 65+	2017	2018	2019	2020	2021
Γαλλία	97,4	98,3	99,3	100,4	101,3
Φινλανδία	94,8	95,5	96,1	96,5	96,9
Δανία	94,8	94,8	94,9	94,8	94,8
Ολλανδία	89,0	89,6	90,0	90,3	90,6
Βέλγιο	88,7	89,0	89,4	89,9	90,2
Ιρλανδία	87,9	88,9	89,4	90,0	90,0
Ελλάδα	85,5	86,3	87,3	88,2	89,0
Πορτογαλία	84,3	85,1	85,7	86,4	87,0
ΕΕ27 (από το 2020)	84,0	84,7	85,3	86,0	86,8
Εσθονία	83,3	83,5	84,1	85,1	86,3
Κροατία	83,0	84,1	84,9	85,6	86,2
Ιταλία	83,7	84,0	84,5	85,1	86,0
Λετονία	82,2	82,4	82,9	83,9	85,1
Γερμανία (από το 1990)	82,5	83,1	83,5	84,3	84,9
Ρουμανία	79,1	80,0	81,0	82,2	84,0
Τσεχία	78,4	79,5	80,4	81,5	82,8
Ουγγαρία	79,5	79,9	80,6	81,7	82,7
Βουλγαρία	78,9	79,6	80,5	81,5	82,4
Σλοβενία	76,4	78,1	79,5	80,8	82,1
Λιθουανία	84,9	84,0	83,2	82,6	81,8
Κύπρος	83,6	83,0	81,9	82,1	81,1
Ισπανία	77,5	78,1	78,6	79,0	79,3
Αυστρία	79,9	79,6	79,3	79,1	79,1
Πολωνία	74,5	75,4	76,4	77,6	78,8
Σλοβακία	71,5	72,2	73,0	74,2	75,5
Μάλτα	80,7	78,7	76,6	74,2	73,5
Λουξεμβούργο	73,6	73,1	72,6	72,3	72,1
Σουηδία	96,5	96,2	96,1	95,9	No data

Πίνακας 1.1.3: Αναλογία ηλικιακής εξάρτησης (Age - Dependency Ratio) 0-24, 65+ (Πηγή: EUROSTAT)

Με τα παραπάνω στοιχεία, μπορούμε να σχηματίσουμε μια εικόνα του «φόρτου στήριξης», που το παραγωγικά ενεργό κομμάτι του πληθυσμού καλείται να παρέχει, λαμβάνοντας υπόψιν και την συμμετοχή και κατάρτιση των νέων ανθρώπων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Στη συνέχεια βλέπουμε και τον αντίκτυπο αυτού σε συνδυασμό με τους υπόλοιπους δείκτες.

1.2 Πληθυσμός και εξέλιξη

1.2.1 Μέση ηλικία πληθυσμού

Μέση ηλικία πληθυσμού	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Μεταβολή 2012-2021
Ιταλία	44,0	44,4	44,7	45,1	45,5	45,9	46,3	46,8	47,2	47,6	3,6
Γερμανία (από το 1990)	45,0	45,4	45,6	45,9	45,8	45,9	46,0	46,0	45,9	45,9	0,9
Πορτογαλία	42,1	42,6	43,1	43,5	44,0	44,4	44,8	45,2	45,5	45,8	3,7
Ελλάδα	42,0	42,5	42,9	43,4	43,9	44,2	44,6	44,9	45,2	45,5	3,5
Βουλγαρία	42,7	42,9	43,2	43,4	43,6	43,9	44,1	44,5	44,8	45,0	2,3
Ισπανία	40,8	41,3	41,8	42,3	42,8	43,2	43,6	44,0	44,3	44,7	3,9
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	42,4	42,7	43,0	43,3	43,6	43,8	44,0	44,3	44,5	44,7	2,3

Μέση ηλικία πληθυσμού	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Μεταβολή 2012-2021
Σλοβενία	42,0	42,2	42,5	42,8	43,2	43,5	43,8	44,0	44,1	44,4	2,4
Κροατία	42,2	42,4	42,6	42,8	43,0	43,4	43,7	44,0	44,2	44,4	2,2
Λιθουανία	41,7	42,1	42,4	42,7	43,1	43,4	43,9	44,1	44,2	44,1	2,4
ΕΕ27 (από το 2020)	41,9	42,2	42,5	42,7	43,0	43,2	43,4	43,7	43,9	44,1	2,2
Λετονία	41,8	42,1	42,4	42,7	42,9	43,1	43,3	43,5	43,7	43,9	2,1
Ουγγαρία	40,8	41,1	41,3	41,6	41,9	42,3	42,6	43,0	43,3	43,6	2,8
Αυστρία	42,4	42,6	42,9	43,0	43,0	43,0	43,2	43,4	43,5	43,6	1,2
Τσεχία	40,1	40,4	40,8	41,1	41,5	41,9	42,3	42,6	43,0	43,3	3,2
Φινλανδία	42,2	42,3	42,4	42,4	42,5	42,5	42,7	42,9	43,1	43,3	1,1
Ρουμανία	40,2	40,5	40,8	41,0	41,4	41,8	42,1	42,5	42,8	43,0	2,8
Ολλανδία	41,3	41,6	42,0	42,2	42,4	42,5	42,6	42,7	42,7	42,7	1,4
Εσθονία	40,7	41,0	41,3	41,4	41,6	41,8	42,0	42,1	42,3	42,5	1,8
Δανία	40,8	41,0	41,3	41,5	41,5	41,6	41,8	41,9	42,1	42,2	1,4
Γαλλία	40,3	40,6	40,7	41,0	41,2	41,4	41,6	41,8	41,9	42,1	1,8
Βέλγιο	41,0	41,1	41,3	41,4	41,4	41,5	41,6	41,7	41,8	41,8	0,8
Πολωνία	38,5	38,8	39,2	39,6	39,9	40,3	40,6	41,0	41,3	41,6	3,1
Σλοβακία	37,7	38,2	38,6	39,0	39,4	39,8	40,2	40,6	41,0	41,4	3,7
Σουηδία	40,8	40,9	40,9	40,9	40,9	40,8	40,6	40,5	40,5	40,6	-0,2
Μάλτα	40,4	40,5	40,6	40,5	40,5	40,6	40,4	40,0	39,8	40,1	-0,3
Λουξεμβούργο	39,1	39,1	39,2	39,3	39,3	39,4	39,4	39,5	39,5	39,6	0,5
Ιρλανδία	35,0	35,4	35,8	36,2	36,5	36,9	37,3	37,7	38,1	38,5	3,5
Κύπρος	35,8	36,2	36,8	37,0	37,2	37,4	37,5	37,7	37,7	38,0	2,2

Πίνακας 1.2.1: Μέση ηλικία πληθυσμού (Mean age of population) (Πηγή: EUROSTAT)

Σχετικά με την μέση ηλικία πληθυσμού βλέπουμε μια γηράσκουσα Ευρώπη και η Ελλάδα να συνδράμει σε αυτό με ραγδαίους ρυθμούς.

Μέσα σε σχεδόν μια δεκαετία, η Ελλάδα «γέρασε» κατά 3.5 έτη με την τρίτη μεγαλύτερη μεταβολή, ενώ ο μέσος όρος της ΕΕ είναι στο 2.3 (λαμβάνοντας υπόψιν την σημαντική έλλειψη στοιχείων για την Γαλλία).

Αν η σημερινή τάση, επομένως, σε βάθος μιας δεκαετίας δείχνει μια γήρανση κατά τρία έτη και αν την ίδια στιγμή κάνουμε μια αυθαίρετη αντίστοιχη προβολή για τις επόμενες δύο δεκαετίες λόγω χάρη, τότε τι θα μπορούσε να υποθέσει κανείς για τα πιθανά ενδεχόμενα, αν η μέση ηλικία του πληθυσμού μιας χώρας δεν υπάγεται στα γόνιμα έτη της ζωής ενός ανθρώπου πλέον; Τι θα γίνει αν επιτραπεί στις συνθήκες να διαμορφώσουν μια μέση ηλικία 55 ή και 60 ετών σε βάθος τριάντα ετών; Σε αυτούς τους προβληματισμούς, θα πρέπει να συνυπολογισθεί και η αναμενόμενη περίπτωση ενός «domino effect», όπως θα μπορούσαμε να κατονομάσουμε την σειρά επιδράσεων- διαταραχών, που θα παρατηρούσαμε στον δείκτη ηλικιακής αλληλεξάρτησης των ευπαθέστερων ηλικιακών ομάδων, στην παραγωγική ισχύ της χώρας, στο συνταξιοδοτικό σύστημα, στην μακροοικονομική ισορροπία και, εν τέλει, στην κοινωνική συνοχή.

1.2.2 Δείκτης ολικής γονιμότητας, ακαθάριστος δείκτης θνησιμότητας και μέση ηλικία εκκίνησης της μητρότητας

Δείκτης ολικής γονιμότητας	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ΕΕ27 (από το 2020)	1,56	1,57	1,54	1,54	1,51	1,54	1,54	1,57	1,56	1,54	1,53	1,50
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	1,57	1,59	1,57	1,56	1,54	1,56	1,56	1,58	1,56	1,53	1,52	1,49
Βέλγιο	1,84	1,86	1,81	1,80	1,76	1,74	1,70	1,68	1,65	1,62	1,60	1,55
Βουλγαρία	1,66	1,57	1,51	1,50	1,48	1,53	1,53	1,54	1,56	1,56	1,58	1,56
Τσεχία	1,51	1,51	1,43	1,45	1,46	1,53	1,57	1,63	1,69	1,71	1,71	1,71
Δανία	1,84	1,87	1,75	1,73	1,67	1,69	1,71	1,79	1,75	1,73	1,70	1,68
Γερμανία (από το 1990)	1,36	1,39	1,39	1,41	1,42	1,47	1,50	1,60	1,57	1,57	1,54	1,53
Εσθονία	1,70	1,72	1,61	1,56	1,52	1,54	1,58	1,60	1,59	1,67	1,66	1,58
Ιρλανδία	2,06	2,05	2,03	1,98	1,93	1,89	1,85	1,81	1,77	1,75	1,71	1,63
Ελλάδα	1,50	1,48	1,40	1,34	1,29	1,30	1,33	1,38	1,35	1,35	1,34	1,39
Ισπανία	1,38	1,37	1,34	1,32	1,27	1,32	1,33	1,34	1,31	1,26	1,23	1,19
Γαλλία	2,00	2,03	2,01	2,01	1,99	2,00	1,96	1,92	1,89	1,87	1,86	1,83
Κροατία	1,58	1,55	1,48	1,51	1,46	1,46	1,40	1,42	1,42	1,47	1,47	1,48
Ιταλία	1,45	1,46	1,44	1,43	1,39	1,37	1,35	1,34	1,32	1,29	1,27	1,24
Κύπρος	1,47	1,44	1,35	1,39	1,30	1,31	1,32	1,37	1,32	1,32	1,33	1,36
Λετονία	1,46	1,36	1,33	1,44	1,52	1,65	1,70	1,74	1,69	1,60	1,61	1,55
Λιθουανία	1,50	1,50	1,55	1,60	1,59	1,63	1,70	1,69	1,63	1,63	1,61	1,48
Λουξεμβούργο	1,59	1,63	1,52	1,57	1,55	1,50	1,47	1,41	1,39	1,38	1,34	1,36
Ουγγαρία	1,32	1,25	1,23	1,34	1,35	1,44	1,45	1,53	1,54	1,55	1,55	1,59
Μάλτα	1,42	1,36	1,45	1,42	1,36	1,38	1,37	1,37	1,26	1,23	1,14	1,13
Ολλανδία	1,79	1,79	1,76	1,72	1,68	1,71	1,66	1,66	1,62	1,59	1,57	1,54
Αυστρία	1,39	1,44	1,43	1,44	1,44	1,46	1,49	1,53	1,52	1,47	1,46	1,44
Πολωνία	1,40	1,41	1,33	1,33	1,29	1,32	1,32	1,39	1,48	1,46	1,44	1,39
Πορτογαλία	1,34	1,39	1,35	1,28	1,21	1,23	1,31	1,36	1,38	1,42	1,43	1,41
Ρουμανία	1,66	1,59	1,47	1,52	1,46	1,56	1,62	1,69	1,78	1,76	1,77	1,80
Σλοβενία	1,53	1,57	1,56	1,58	1,55	1,58	1,57	1,58	1,62	1,60	1,61	1,59
Σλοβακία	1,44	1,43	1,45	1,34	1,34	1,37	1,40	1,48	1,52	1,54	1,57	1,59
Φινλανδία	1,86	1,87	1,83	1,80	1,75	1,71	1,65	1,57	1,49	1,41	1,35	1,37
Σουηδία	1,94	1,98	1,90	1,91	1,89	1,88	1,85	1,85	1,78	1,76	1,71	1,67

Πίνακας 1.2.2: Δείκτης ολικής γονιμότητας (Total Fertility Rate) (Πηγή: EUROSTAT)

Σύμφωνα με τον ορισμό της ΕΛ.ΣΤΑΤ., «ο δείκτης ολικής γονιμότητας είναι ο αριθμός ζωντανών παιδιών, που θα γεννήσει μια γυναίκα κατά την διάρκεια της ζωής της», ενώ συμπληρώνει, πως «ο δείκτης χρησιμοποιείται προκειμένου να προσδιοριστεί το επίπεδο αντικατάστασης των γενεών, που στις ανεπτυγμένες χώρες θεωρείται ότι είναι το 2.1».

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Από τα δεδομένα της Eurostat, εξάγουμε το συμπέρασμα πως δεν μιλάμε μόνο για μια γηράσκουσα Ευρώπη αλλά και για μια συρρικνούμενη Ευρώπη. Οι γενεές με το πέρασμα των ετών δεν αντικαθίστανται και ο ρυθμός με τον οποίο μειώνονται βαίνει αυξανόμενος.

Η Ελλάδα εκ πρώτης όψεως ίσως να μην βρίσκεται στην δεινότατη θέση χωρών, όπως η Ισπανία και η Μάλτα, ακόμα και ούσα κάτω του Ευρωπαϊκού Μέσου Όρου. Με μία δεύτερη ανάγνωση, όμως, η μεταβολή του δείκτη ολικής γονιμότητας για την Ελλάδα μέσα σε μια δεκαετία από το 2009 στο 2020 μεταβλήθηκε κατά 0.10, πέφτοντας από το 1.50 στο 1.39. Την ίδια περίοδο, ο Ευρωπαϊκός Μέσος Όρος σημείωσε μείωση μόλις 0.6.

Συνεπακόλουθο της γήρανσης και ταυτόχρονης συρρίκνωσης του πληθυσμού είναι και η ραγδαία αύξηση του Ακαθάριστου Δείκτη Θνησιμότητας, ο οποίος δείχνει την αναλογία των ετήσιων θανάτων ανά 1000 κατοίκους.

Ακαθάριστος δείκτης θνησιμότητας	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Βουλγαρία	14,9	14,7	15,0	14,4	15,1	15,3	15,1	15,5	15,4	15,5	18,0	21,7
Λετονία	14,3	13,9	14,3	14,3	14,3	14,4	14,6	14,8	15,0	14,5	15,2	18,4
Ρουμανία	12,8	12,5	12,7	12,4	12,8	13,2	13,1	13,4	13,6	13,4	15,5	17,5
Λιθουανία	13,6	13,6	13,7	14,0	13,7	14,4	14,3	14,2	14,1	13,7	15,6	17,0
Ουγγαρία	13,0	12,9	13,0	12,8	12,8	13,4	13,0	13,5	13,4	13,3	14,5	16,1
Κροατία	12,1	11,9	12,1	11,8	12,0	12,9	12,4	12,9	12,9	12,7	14,1	15,8
Εσθονία	11,9	11,5	11,7	11,6	11,8	11,6	11,7	11,8	11,9	11,6	11,9	14,0
Πολωνία	9,9	9,9	10,1	10,2	9,9	10,4	10,2	10,6	10,9	10,8	12,6	13,8
Ελλάδα	9,8	10,0	10,6	10,2	10,4	11,2	11,0	11,6	11,2	11,7	12,2	13,5
Σλοβακία	9,9	9,6	9,7	9,6	9,5	9,9	9,6	9,9	10,0	9,8	10,8	13,5
Τσεχία	10,2	10,2	10,3	10,4	10,0	10,5	10,2	10,5	10,6	10,5	12,1	13,3
Γερμανία (από το 1990)	10,5	10,6	10,8	11,1	10,7	11,3	11,1	11,3	11,5	11,3	11,9	12,3
Πορτογαλία	10,0	9,7	10,2	10,2	10,1	10,5	10,7	10,7	11,0	10,9	12,0	12,1
Ιταλία	9,9	10,0	10,3	10,0	9,8	10,7	10,1	10,7	10,5	10,6	12,5	12,0
ΕΕ27 (από το 2020)	9,9	9,8	10,1	10,0	9,9	10,4	10,2	10,5	10,5	10,4	11,6	11,9
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	9,4	9,4	9,7	9,7	9,5	10,1	9,8	10,1	10,1	10,1	11,1	11,0
Σλοβενία	9,1	9,1	9,4	9,4	9,2	9,6	9,5	9,9	9,9	9,9	11,4	11,0
Φινλανδία	9,5	9,4	9,6	9,5	9,6	9,6	9,8	9,8	9,9	9,8	10,0	10,4
Αυστρία	9,2	9,1	9,4	9,4	9,2	9,6	9,2	9,5	9,5	9,4	10,3	10,3
Δανία	9,8	9,4	9,4	9,3	9,1	9,2	9,2	9,2	9,5	9,3	9,4	9,8
Ολλανδία	8,2	8,1	8,4	8,4	8,3	8,7	8,7	8,8	8,9	8,8	9,7	9,8
Βέλγιο	9,7	9,4	9,8	9,8	9,3	9,8	9,5	9,6	9,7	9,5	11,0	9,7
Γαλλία	8,5	8,4	8,7	8,7	8,4	8,9	8,9	9,1	9,1	9,1	9,9	9,7
Ισπανία	8,2	8,3	8,6	8,3	8,5	9,1	8,8	9,1	9,1	8,8	10,4	9,5
Σουηδία	9,6	9,5	9,7	9,4	9,2	9,3	9,2	9,1	9,1	8,6	9,5	8,8
Μάλτα	7,3	7,8	8,1	7,6	7,5	7,7	7,3	7,6	7,6	7,3	7,9	8,0
Κύπρος	6,2	6,5	6,6	6,0	6,4	6,9	6,4	7,0	6,6	7,1	7,2	7,9

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Ακαθάριστος δείκτης θνησιμότητας	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Λουξεμβούργο	7,4	7,4	7,3	7,0	6,9	7,0	6,8	7,1	7,1	6,9	7,3	7,0
Ιρλανδία	6,1	6,2	6,3	6,4	6,3	6,4	6,4	6,3	6,4	6,3	6,5	6,6

Πίνακας 1.2.3: Ακαθάριστος δείκτης θνησιμότητας (Total Mortality) (Πηγή: EUROSTAT)

Από το 2010 έως το 2021, η αναλογία από 9.8 «σκαρφάλωσε» στο 13.5, ενώ η ΕΕ κινήθηκε αντιστοίχως κατά μέσο όρο με αύξηση 2 μονάδων από το 9.9 στο 11.9. Φυσικά και αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό ενός πληθυσμού, που γερνά, δεν γεννά, δεν αναγεννιέται και επομένως καταλήγει να πεθαίνει με αυξανόμενους ρυθμούς. Αν η μέση ηλικία του ελληνικού πληθυσμού έχει αυξηθεί τόσο, ώστε να φτάσει στα 45.5 έτη, αν η θνησιμότητα έχει αυξηθεί, αν η γονιμότητα έχει πέσει πλέον σε αρνητικά επίπεδα αντικατάστασης γενεών και ο φόρτος της εξάρτησης βαραίνει όλο και περισσότερο την ενεργή παραγωγικά ηλικιακή ομάδα της οικονομίας, τότε τι ακριβώς συμβαίνει με τις γεννήσεις;

Μέση ηλικία εκκίνησης της μητρότητας	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ιρλανδία	31,4	31,4	31,5	31,5	31,7	31,8	31,9	32,1	32,1	32,2	32,4	32,6
Ισπανία	31,0	31,2	31,4	31,6	31,7	31,8	31,9	32,0	32,1	32,2	32,3	32,3
Λουξεμβούργο	30,7	30,8	30,8	31,0	31,3	31,4	31,5	31,7	31,9	32,1	32,3	32,3
Ιταλία	31,2	31,3	31,4	31,4	31,5	31,5	31,7	31,8	31,9	32,0	32,1	32,2
Ελλάδα	30,4	30,4	30,5	30,7	30,9	31,1	31,3	31,3	31,4	31,5	31,7	31,7
Κύπρος	30,3	30,4	30,5	30,6	30,8	31,0	31,3	31,4	31,4	31,5	31,7	31,7
Ολλανδία	30,7	30,8	30,9	30,9	31,0	31,1	31,2	31,3	31,4	31,5	31,6	31,7
Πορτογαλία	29,7	29,8	30,1	30,2	30,4	30,7	30,9	31,1	31,2	31,4	31,4	31,6
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	30,3	30,4	30,6	30,6	30,7	30,8	30,9	31,0	31,1	31,2	31,3	31,4
Δανία	30,5	30,6	30,7	30,7	30,8	30,9	31,0	31,0	31,1	31,2	31,3	31,4
Γερμανία (από το 1990)	30,2	30,4	30,5	30,6	30,8	30,9	30,9	30,9	31,0	31,1	31,2	31,3
Σουηδία	30,7	30,7	30,8	30,9	30,9	31,0	31,0	31,1	31,1	31,1	31,3	31,3
Φινλανδία	30,1	30,2	30,3	30,4	30,5	30,5	30,6	30,8	30,9	31,0	31,1	31,2
ΕΕ27 (από το 2020)	29,9	30,0	30,2	30,2	30,3	30,4	30,5	30,6	30,7	30,8	30,9	31,0
Αυστρία	29,7	29,8	30,0	30,2	30,3	30,4	30,6	30,6	30,7	30,9	31,0	31,0
Βέλγιο	29,6	29,8	29,8	30,0	30,2	30,3	30,4	30,5	30,6	30,7	30,8	30,8
Γαλλία	29,9	30,0	30,0	30,1	30,2	30,3	30,4	30,5	30,6	30,6	30,7	30,8
Εσθονία	28,9	29,2	29,5	29,6	29,5	29,6	29,9	30,2	30,4	30,5	30,6	30,7
Μάλτα	29,2	29,4	29,8	29,8	30,0	30,1	30,3	30,6	30,5	30,8	30,7	30,7
Κροατία	28,9	29,2	29,3	29,4	29,6	29,8	29,9	30,1	30,3	30,4	30,5	30,6
Λιθουανία	28,5	28,9	28,9	29,0	29,2	29,4	29,5	29,7	29,8	30,1	30,2	30,4
Σλοβενία	30,0	30,1	30,1	30,1	30,1	30,2	30,2	30,3	30,3	30,4	30,5	30,4
Τσεχία	29,4	29,6	29,7	29,8	29,9	29,9	30,0	30,0	30,0	30,1	30,2	30,2
Λετονία	28,4	28,6	28,7	28,8	29,0	29,2	29,4	29,6	29,7	29,9	30,0	30,0
Ουγγαρία	29,1	29,3	29,4	29,4	29,5	29,5	29,6	29,6	29,8	29,8	29,9	29,9
Πολωνία	28,6	28,8	28,9	28,9	29,0	29,1	29,2	29,4	29,5	29,6	29,7	29,8

Μέση ηλικία εκκίνησης της μητρότητας	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Σλοβακία	28,5	28,6	28,9	28,7	28,8	28,8	28,8	28,8	28,8	28,8	28,8	28,9
Ρουμανία	26,8	27,0	27,1	27,2	27,4	27,5	27,6	27,7	27,9	28,0	28,1	28,2
Βουλγαρία	26,7	27,0	27,1	27,1	27,1	27,3	27,4	27,6	27,6	27,7	27,8	27,8

Πίνακας 1.2.4: Μέση ηλικία εκκίνησης της μητρότητας (Mean age of women at childbirth and at birth of first child) (Πηγή: EUROSTAT)

Η μέση ηλικία των γυναικών κατά τη γέννα του πρώτου τους παιδιού έχει μετατοπιστεί προς τα επάνω. Κατά μέσο όρο, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει υποστεί μια μεταβολή της μέσης ηλικίας κατά ένα έτος, φτάνοντας τα 31 έτη. Η Ελλάδα είναι σε πιο δεινή θέση από την ΕΕ, εντοπίζοντας την μέση ηλικία της σχεδόν στα 32 έτη.

Παρατηρείται, άρα μια διαιωνιζόμενη αναβλητικότητα της νεότερης και ταυτόχρονα παραγωγικότερης ηλικιακής ομάδας ως προς την δημιουργία οικογένειας. Αν σκεφτεί κανείς, πως ένα διάστημα δέκα ετών είναι σχετικά μικρό για μια τόσο μεγάλη αλλαγή εθιμικών προτιμήσεων (σε βαθμό που ο πληθυσμός να αποφεύγει τη δημιουργία οικογένειας) και ότι το φαινόμενο μπορεί να παρουσιάζει όξυνση στην Ελλάδα, αλλά είναι πανευρωπαϊκό, έστω και σε ηπιότερη ένταση, τότε θα ήταν λογικό να καταλήξει στον παράγοντα της αβεβαιότητας και τα αίτια αυτής.

Από ποια έκφανση της ζωής του ατόμου προκαλούνται τέτοιες εξωτερικές διαταραχές, τέτοιας βαρύτητας, που νέοι άνθρωποι πλήττονται από αντικίνητρα για τον σχηματισμό οικογένειας, όπως μαρτυρούν όχι μόνο οι χαμηλοί δείκτες, αλλά και οι πτωτικές τους τάσεις;

Η απάντηση, ίσως, να βρίσκεται στην εργασία. Δηλαδή σε εκείνη την πτυχή της ανθρώπινης δραστηριότητας, η οποία καθορίζει την κατανάλωση, την αποταμίευση και την επένδυση του ατόμου.

2. Εργασία

Η δημοσιονομική, πολιτική και κοινωνική κρίση, που έπληξε σφοδρά την Ελλάδα την περίοδο 2008-2018, οπότε και άρχισε να ανακάμπτει, άφησε πίσω έναν ερειπιώνα με ψήγματα ουσιαστικών και εις βάθος μεταρρυθμίσεων και μια αγορά εργασίας, η οποία επανήλθε σε μια κανονικότητα μάλλον περισσότερο ακολουθώντας το αναπόφευκτο πεπρωμένο του οικονομικού κύκλου, παρά αναγεννώμενη από τις στάχτες της. Και σε αυτό, θα μπορούσαμε να εντοπίσουμε την γέννα της αβεβαιότητας, που κρατά δέσμο κάθε βήμα της «χαμένης γενιάς» των δικών μας '10s. Ο πρώτος δείκτης και πιο διάσημος, αλλά και καθόλου δημοφιλής, ο οποίος και απασχόλησε τις αναλύσεις των ειδικών κατά την διάρκεια της κρίσης, είναι εκείνος της ανεργίας.

Ποσοστό του εργατικού δυναμικού μεταξύ 15-74 ετών που είναι άνεργοι	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ισπανία	19,9	21,4	24,8	26,1	24,5	22,1	19,6	17,2	15,3	14,1	15,5	14,8
Ελλάδα	12,9	18,1	24,8	27,8	26,6	25,0	23,9	21,8	19,7	17,9	17,6	14,7
Ιταλία	8,5	8,5	10,9	12,4	12,9	12,0	11,7	11,3	10,6	9,9	9,3	9,5
Σουηδία	8,8	8,0	8,1	8,2	8,1	7,6	7,1	6,8	6,5	7,0	8,5	8,8
Γαλλία	9,3	9,2	9,8	10,3	10,3	10,3	10,1	9,4	9,0	8,4	8,0	7,9
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	10,3	10,3	11,5	12,1	11,7	10,9	10,1	9,1	8,2	7,6	8,0	7,7
Φινλανδία	8,6	8,0	7,9	8,3	8,7	9,4	8,9	8,7	7,5	6,8	7,7	7,7
Κροατία	11,7	13,7	16,0	17,3	17,3	16,2	13,1	11,2	8,5	6,6	7,5	7,6
Λετονία	19,7	16,3	15,1	11,9	10,9	9,9	9,7	8,7	7,4	6,3	8,1	7,6
Κύπρος	6,3	7,9	11,9	15,9	16,1	15,0	13,0	11,1	8,4	7,1	7,6	7,5
ΕΕ27 (από το 2020)	10,1	10,1	11,1	11,6	11,0	10,2	9,3	8,3	7,4	6,8	7,2	7,0
Σλοβακία	14,3	13,5	13,9	14,1	13,1	11,5	9,6	8,1	6,5	5,7	6,7	6,8
Πορτογαλία	12,6	13,5	16,6	17,2	14,6	13,0	11,5	9,2	7,2	6,7	7,0	6,6
Βέλγιο	8,4	7,2	7,6	8,6	8,7	8,7	7,9	7,2	6,0	5,5	5,8	6,3
Εσθονία	16,6	12,3	9,9	8,6	7,3	6,4	6,8	5,8	5,4	4,5	6,9	6,2
Ιρλανδία	14,6	15,4	15,5	13,8	11,9	9,9	8,4	6,7	5,8	5,0	5,9	6,2
Αυστρία	5,2	4,9	5,2	5,7	6,0	6,1	6,5	5,9	5,2	4,8	6,0	6,2
Βουλγαρία	11,3	12,3	13,3	13,9	12,4	10,1	8,6	7,2	6,2	5,2	6,1	5,3
Λουξεμβούργο	4,4	4,9	5,1	5,9	5,9	6,7	6,3	5,5	5,6	5,6	6,8	5,3
Δανία	7,7	7,8	7,8	7,4	6,9	6,3	6,0	5,8	5,1	5,0	5,6	5,1
Σλοβενία	7,3	8,2	8,9	10,1	9,7	9,0	8,0	6,6	5,1	4,4	5,0	4,8
Ολλανδία	6,1	6,0	6,8	8,2	8,4	7,9	7,0	5,9	4,9	4,4	4,9	4,2
Ουγγαρία	10,8	10,7	10,7	9,8	7,5	6,6	5,0	4,0	3,6	3,3	4,1	4,1
Γερμανία (από το 1990)	6,6	5,5	5,1	5,0	4,7	4,4	3,9	3,6	3,2	3,0	3,7	3,6
Μάλτα	6,9	6,4	6,2	6,1	5,7	5,4	4,7	4,0	3,7	3,6	4,4	3,4
Πολωνία	10,0	10,0	10,4	10,6	9,2	7,7	6,3	5,0	3,9	3,3	3,2	3,4
Τσεχία	7,3	6,7	7,0	7,0	6,1	5,1	4,0	2,9	2,2	2,0	2,6	2,8

Πίνακας 2.1: Ποσοστό του εργατικού δυναμικού μεταξύ 15-74 ετών που είναι άνεργοι (Total Unemployment Rate from 15 to 74 years as % of population in the labour force). Χωρίς στοιχεία για τη Λιθουανία και τη Ρουμανία (Πηγή: EUROSTAT)

Τα επίπεδα ανεργίας μεταξύ των ατόμων της ηλικιακής ομάδας 15 έως 74 ετών, τα οποία ανήκουν στο εργατικό δυναμικό της οικονομίας, παραμένουν σε διψήφια επίπεδα.

Μάλιστα, για το χρονικό διάστημα μεταξύ 2013 έως 2020, η Ελλάδα κατείχε τα υψηλότερα ποσοστά στην ΕΕ, τα οποία κυμαίνονταν από 17.6% έως 27.8% αφήνοντας την Ισπανία στην δεύτερη θέση της Ένωσης.

Σε όρους 2021, η Ελλάδα έχει το διπλάσιο ποσοστό ανεργίας (14.7%) σε σύγκριση με την Ευρωπαϊκή Ένωση (7%). Το πραγματικό πρόβλημα σε αυτήν την περίπτωση δεν συνοψίζεται αποκλειστικά στο γεγονός πως το 2013 η κατάσταση έφτασε σε τέτοιο σημείο, ώστε σχεδόν οι 3 στους 10 παραγωγικούς ανθρώπους της χώρας να μην μπορούν να εργαστούν, αλλά και στο γεγονός πως οι διαμορφωθείσες συνθήκες για τους υπόλοιπους 7 ενδεχομένως δεν θα ήσαν οι ιδανικές.

Από τον πίνακα, ωστόσο, αντλούμε και μια ακόμη σημαντική πληροφορία. Το 2021, έντεκα χρόνια από τα «εισόδια» της ελληνικής οικονομίας στην δίνη της βαθιάς κρίσης, ο δείκτης ανεργίας δεν έχει καν επανέλθει στα ίδια ποσοστά. Αν σε αυτό το δεδομένο συνυπολογίσουμε και την συρρίκνωση του εργατικού δυναμικού, εξαιτίας διαφόρων παραγόντων, όπως η γήρανση, το brain-drain και ο αρνητικός δείκτης αντικατάστασης του πληθυσμού, τότε όλες οι ενδείξεις συνομολογούν σε μια κοινή αλήθεια: η αγορά εργασίας, ακόμα και υπό «ευνοϊκές συνθήκες» με τους παρονομαστές των δεικτών της να μικραίνουν, δεν κατάφερε να καταγράψει καλύτερες επιδόσεις, ούτε καν στους «αριθμούς». Κατά πόσο, λοιπόν, θα μπορούσε να στηριχθεί ένας ισχυρισμός επιτυχούς μεταρρύθμισης, αναδιάρθρωσης και αναδιαμόρφωσης του παραγωγικού μοντέλου της οικονομίας μας, μετά το πέρας της κρίσης;

Επομένως, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας είναι μια πληγή, η οποία μπορεί να επουλώνεται, αλλά σίγουρα δεν έχει κλείσει και ακόμα πιο σίγουρα κρατάει την χώρα αρκετά μακριά από αυτό, που θα μπορούσε να ορίσει κάποιος ως ανταγωνιστικό σημείο σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές οικονομίες.

Ποσοστό των ανέργων μεταξύ 25-49 ετών που είναι μακροχρόνια άνεργοι (για 12 μήνες ή περισσότερο)	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ελλάδα	60,2	68,6	74,2	73,5	72,3	72,9	70,1	69,5	65,1	62,6
Ιταλία	53,7	57,4	61,4	59,5	59,8	59,7	60,1	58,1	53,2	58,8
Σλοβακία	68,8	70,6	71,1	67,1	61,3	64,3	60,4	60,8	47,3	58,1
Βουλγαρία	55,8	57,6	60,0	60,5	58,8	53,6	57,8	57,2	46,1	49,9
Βέλγιο	44,5	46,4	50,5	51,3	52,3	50,4	50,7	44,2	40,0	45,0
Πορτογαλία	48,7	55,8	59,4	57,2	54,5	48,2	43,5	40,0	29,4	44,7
Σλοβενία	49,6	50,8	54,9	51,4	51,1	46,5	40,4	40,5	38,4	41,3
ΕΕ27 (από το 2020)	46,0	49,2	51,4	50,5	49,1	47,1	45,4	42,1	35,5	39,9
Κροατία	64,3	66,1	58,8	64,5	50,4	44,4	45,0	37,6	26,5	39,0
Ισπανία	43,3	48,6	51,5	50,1	46,8	42,1	38,7	35,6	29,2	38,4
Ρουμανία	44,3	47,8	43,3	46,2	52,5	42,4	43,4	44,7	28,5	37,3
Λουξεμβούργο	30,8	30,1	25,5	33,1	36,4	41,2	24,6	24,7	29,9	36,6
Κύπρος	29,9	38,1	50,8	46,2	45,6	42,3	33,9	29,7	26,9	33,9

Ποσοστό των ανέργων μεταξύ 25-49 ετών που είναι μακροχρόνια άνεργοι (για 12 μήνες ή περισσότερο)	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ιρλανδία	62,7	62,2	58,8	57,3	54,2	48,6	39,5	34,9	26,1	33,8
Ουγγαρία	45,5	49,9	48,1	45,7	46,6	41,0	38,8	32,4	25,9	32,3
Λιθουανία	51,2	43,3	44,0	44,4	39,4	37,9	31,4	28,6	27,3	31,7
Γερμανία (από το 1990)	43,2	41,9	41,6	42,2	39,1	39,9	40,1	36,6	28,5	31,2
Αυστρία	24,5	22,2	26,9	28,5	31,7	33,6	29,6	22,9	23,1	29,8
Γαλλία	39,8	40,5	44,3	44,5	45,9	45,3	42,7	38,6	36,1	29,6
Μάλτα	68,8	64,1	55,7	49,9	55,9	50,1	51,1	24,4	23,5	29,1
Λετονία	54,7	54,1	45,8	45,4	41,8	41,2	42,4	36,9	26,5	28,9
Τσεχία	45,1	44,7	45,3	48,3	41,4	35,1	28,8	26,0	20,5	28,7
Πολωνία	41,8	43,7	44,6	40,1	36,0	31,3	28,8	21,7	19,4	28,4
Σουηδία	22,5	22,5	23,7	24,8	22,8	22,1	21,6	16,4	16,7	27,6
Εσθονία	56,0	45,4	45,9	40,0	29,0	33,4	26,0	17,5	16,8	25,5
Φινλανδία	21,3	21,7	23,7	25,7	27,6	25,2	23,6	18,7	16,3	24,8
Δανία	30,6	28,6	27,4	30,9	23,9	24,0	21,6	16,7	19,2	23,7
Ολλανδία	34,8	36,6	39,8	42,1	41,2	39,1	33,2	29,9	25,6	20,6

Πίνακας 2.2: Ποσοστό των ανέργων μεταξύ 25-49 ετών που είναι μακροχρόνια άνεργοι (για 12 μήνες ή περισσότερο) [Long-term unemployment (12 months or more) as % of the total unemployment from 25 to 49] (Πηγή: EUROSTAT)

Ο ίδιος μίτος φαίνεται να ξετυλίγεται σε ό,τι αφορά και την μακροχρόνια ανεργία. Στον άνω πίνακα είναι εμφανή τα υψηλότερα ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας άνω των 12 μηνών ως προς το συνολικό ποσοστό της ανεργίας.

Η Ελλάδα από το 2014 και έπειτα έχει τα υψηλότερα ποσοστά μεταξύ των χωρών της Ένωσης. Τα τελευταία χρόνια το 60% των ανέργων ηλικίας 25 έως 49 ετών χρειάζονται τουλάχιστον 12 μήνες προκειμένου να ξαναβρουν απασχόληση. Αυτοί οι δώδεκα μήνες απουσίας από οποιαδήποτε παραγωγική δραστηριότητα και απασχόληση δεν μπορούν παρά να διαδραματίσουν καταλυτικό ρόλο στην διάβρωση της αποδοτικότητας και των δεξιοτήτων του εργαζομένου. Ακόμα κι αν υποθέσουμε, πως όλοι οι μακροχρόνια άνεργοι θα βρουν εκ νέου απασχόληση κάποια στιγμή, το εργατικό δυναμικό της χώρας γίνεται διαρκώς όλο και φτωχότερο, από τη στιγμή που από τους 10 εργαζομένους που θα αποδεσμευθούν από την θέση απασχόλησής τους, οι 6 θα παραμείνουν ανενεργοί για ένα χρόνο τουλάχιστον και αναπόφευκτα θα επιστρέψουν με υποβαθμισμένες δεξιότητες.

Πέραν των προαναφερθέντων, η γνώση για τον εργαζόμενο, πως σε ένα ενδεχόμενο αποχώρησης από τη θέση εργασίας του, έχει ένα ποσοστό πιθανοτήτων ύψους 60% να παραμείνει εκτός παραγωγής για τουλάχιστον ένα έτος, αλλάζει άρδην τα δεδομένα του. Υπό την απειλή αυτής της θέσης αβεβαιότητας, η διαπραγματευτική του ισχύς περιορίζεται δραστικότητα. Και τι άλλο θα μπορούσε να προκύψει σε μια αγορά εργασίας, όπου οι συνθήκες της ωθούν τους εργαζομένους σε πιο «ελαστικές» απαιτήσεις, εκτός από μια σταδιακή υποβάθμιση της ποιότητας των θέσεων απασχόλησης;

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Ο χρόνος κατά τον οποίο ο εργαζόμενος θα μπει ξανά σε νέο κύκλο απασχόλησης δεν αποτελεί πρόβλημα μόνο για την ίδια την αγορά εργασίας αυτή καθ' εαυτή, αλλά λόγω και της ηλικιακής ομάδας, την οποία αφορούν τα δεδομένα, το πρόβλημα έχει πολλαπλάσιο αντίκτυπο. Αρκεί μόνο να ληφθεί υπόψιν, πως ο ηλικιακός πληθυσμός των 25-49 στο 2021 ήταν και στα χρόνια της κρίσης μέρος του πιο παραγωγικού ποσοστού. Επομένως, πρόκειται ακριβώς για την γενιά εκείνη, η οποία σήμερα ανταποδίδει συμπεριφορικά με fertility rate της τάξεως του 1.39.

Από το συνολικό ποσοστό απασχολούμενων στην ηλικιακή ομάδα των 25 έως 49, το 8.3% είναι σε θέσεις μερικής απασχόλησης (πίνακας 2.3). Ο Ευρωπαϊκός Μέσος Όρος είναι υπερδιπλάσιος, αγγίζοντας το 19% (18.9%). Δεδομένου των χαρακτηριστικών της ελληνικής οικονομίας, δηλαδή το υψηλό age-dependency ratio των 0-24 και άνω των 65, σε συνδυασμό με τον υψηλό δείκτη ανεργίας, η χαμηλή ένταση της μερικής απασχόλησης και το υψηλό ποσοστό των θέσεων πλήρους απασχόλησης, το χαμηλό ποσοστό της τάξεως του 8.3% αποτελεί ένα γεγονός, που δίνει μια ανάσα στα νοικοκυριά.

Ποσοστό μερικής απασχόλησης στο σύνολο της απασχόλησης μεταξύ 25 και 49 ετών	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ολλανδία	42,4	43,2	42,9	43,0	42,6	42,6	42,9	43,1	44,0	35,1
Αυστρία	26,2	27,1	27,9	28,6	29,0	28,7	27,9	27,8	28,0	29,0
Γερμανία (από το 1990)	25,5	26,0	25,9	26,0	25,8	25,8	25,7	25,9	26,4	26,5
Βέλγιο	22,1	21,6	21,0	21,3	21,6	21,2	21,1	21,0	20,9	20,8
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	19,2	20,0	20,1	20,1	20,0	19,8	19,5	19,5	19,4	18,9
Ιταλία	17,5	18,5	19,0	19,3	19,8	19,5	19,3	19,5	18,9	18,7
Δανία	16,9	17,2	16,6	16,5	17,7	17,4	17,1	16,9	16,5	17,7
Σουηδία	21,3	21,3	20,9	20,7	20,5	19,9	19,6	19,0	18,8	17,0
Λουξεμβούργο	17,0	16,9	16,9	16,0	16,7	17,7	15,7	15,2	14,9	15,5
ΕΕ27 (από το 2020)	16,3	16,9	16,9	16,8	16,7	16,4	16,2	16,2	16,1	15,5
Γαλλία	16,1	16,6	17,0	16,6	16,4	16,3	16,1	15,6	15,3	15,2
Ιρλανδία	18,8	18,8	18,5	17,8	17,1	15,3	15,0	14,2	13,1	13,5
Ισπανία	14,0	15,6	15,7	15,6	14,9	14,5	14,1	14,1	13,5	13,2
Φινλανδία	9,3	9,3	9,6	10,2	11,1	11,2	11,4	11,8	11,5	13,2
Εσθονία	7,2	6,5	6,4	8,0	7,8	7,8	8,9	9,2	10,3	9,9
Μάλτα	11,2	11,8	12,8	12,3	12,1	11,8	11,0	10,7	9,2	8,4
Κύπρος	8,4	10,3	12,0	11,1	12,0	10,9	9,8	9,5	8,7	8,3
Ελλάδα	7,4	8,2	9,3	9,3	9,7	9,6	9,3	9,3	8,7	8,3
Σλοβενία	6,0	5,9	6,9	7,1	6,9	7,2	6,9	6,3	6,3	6,9
Λετονία	7,3	5,9	5,5	6,0	7,0	6,0	6,0	6,3	7,4	6,5
Πορτογαλία	8,1	8,1	7,3	7,3	7,1	6,6	6,0	6,1	5,9	5,5
Τσεχία	4,0	4,9	4,7	4,5	4,9	5,2	5,5	5,7	5,3	5,0
Λιθουανία	7,7	6,6	7,2	6,0	5,9	6,1	5,3	4,7	4,4	4,5
Πολωνία	5,1	5,2	5,3	5,3	5,0	5,1	5,1	4,7	4,8	4,1
Κροατία	4,2	3,8	4,1	4,9	4,8	4,0	4,3	4,0	3,6	4,0
Ουγγαρία	5,5	5,3	5,0	4,6	3,7	3,5	3,3	3,5	4,0	3,8
Ρουμανία	7,3	7,0	6,7	6,7	5,6	5,2	5,0	4,7	4,4	2,9
Σλοβακία	3,2	3,7	4,4	4,9	4,9	5,0	4,2	3,9	4,4	2,9

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Ποσοστό μερικής απασχόλησης στο σύνολο της απασχόλησης μεταξύ 25 και 49 ετών	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Βουλγαρία	1,8	2,0	2,0	1,8	1,4	1,6	1,5	1,5	1,5	1,3

Πίνακας 2.3: Ποσοστό μερικής απασχόλησης στο σύνολο της απασχόλησης μεταξύ 25 και 49 ετών (Part-time employment as percentage of the total employment from 25 to 49 years) (Πηγή: EUROSTAT)

Δεν παύουν, ωστόσο, να υφίστανται κάποια μικρά, αλλά υπαρκτά περιθώρια βελτίωσης, όπως εντοπίζεται στον πίνακα 2.4, καθώς ένα ποσοστό ύψους 61.4% εξ όσων απασχολούνται σε part-time εργασία, οφείλεται στο γεγονός πως αδυνατούσαν να βρουν μια θέση πλήρους απασχόλησης.

Ποσοστό μερικώς απασχολούμενων 25-49 ετών επειδή δεν μπόρεσαν να βρουν θέση εργασίας πλήρους απασχόλησης	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ελλάδα	76,5	77,5	76,4	74,6	74,8	70,5	70,4	61,4
Ιταλία	65,4	65,8	64,9	63,3	65,7	66,2	66,7	63,3
Κύπρος	69,6	70,8	72,8	74,6	70,5	61,7	63,5	50,4
Ρουμανία	69,0	69,7	69,4	65,6	63,2	62,6	63,1	71,4
Βουλγαρία	70,8	67,2	64,8	66,1	61,6	58,3	58,2	57,0
Ισπανία	65,7	65,7	63,9	62,5	56,7	55,8	53,2	55,3
Πορτογαλία	59,9	60,8	57,9	57,2	54,1	51,8	51,9	46,1
Φινλανδία	36,9	38,9	41,1	36,6	39,8	35,6	39,1	35,6
Γαλλία	42,2	43,3	43,4	43,5	41,3	37,8	37,9	27,8
Κροατία	34,0	35,0	39,4	43,6	43,5	37,3	34,6	40,8
Λιθουανία	35,0	33,4	34,1	35,7	27,5	25,3	32,1	24,8
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	34,0	33,8	32,7	31,7	30,0	28,6	26,8	25,4
ΕΕ27 (από το 2020)	34,7	34,4	32,9	31,7	29,8	28,2	26,5	25,3
Σουηδία	29,6	29,2	28,3	27,7	25,1	23,8	23,6	24,5
Σλοβακία	34,8	31,5	36,6	35,0	28,5	30,4	22,9	22,6
Ουγγαρία	49,1	44,3	38,2	31,6	29,4	23,9	19,5	26,7
Λετονία	39,0	32,8	38,5	39,5	36,1	15,4	17,2	34,3
Πολωνία	39,4	37,8	31,0	25,2	19,7	16,1	15,8	18,0
Ιρλανδία	45,0	41,6	34,9	26,2	18,9	16,3	14,6	14,5
Δανία	22,4	21,2	17,1	18,3	15,6	13,4	13,2	10,5
Λουξεμβούργο	13,2	16,5	12,6	15,0	15,2	14,8	12,7	9,9
Σλοβενία	15,4	19,0	18,9	17,9	10,6	7,0	8,9	13,1
Αυστρία	10,6	11,6	12,5	12,1	10,0	8,1	8,9	8,5
Γερμανία (από το 1990)	13,6	13,1	11,2	10,7	10,0	8,9	7,1	6,8
Ολλανδία	11,8	10,7	10,5	8,5	7,5	6,1	6,4	4,1
Εσθονία	12,8	15,6	9,0	6,8	5,8	5,0	5,9	15,1
Βέλγιο	11,0	11,2	10,2	8,6	7,5	6,7	5,0	23,1
Τσεχία	24,5	19,2	16,8	10,0	8,4	7,0	5,0	18,9
Μάλτα	14,9	12,1	8,6	11,1	9,8	8,5	4,8	10,4

Πίνακας 2.4: Ποσοστό μερικώς απασχολούμενων 25-49 ετών επειδή δεν μπόρεσαν να βρουν θέση εργασίας πλήρους απασχόλησης (No full-time job found as main reason for part-time employment from 25 to 49) (Πηγή: EUROSTAT)

Πέραν του προβλήματος της μακροχρόνιας ανεργίας άνω των 12 μηνών μέχρι την εύρεση νέας θέσης απασχόλησης, τα δεδομένα υποδεικνύουν και την ελλιπή απορρόφηση από την αγορά εργασίας καταρτισμένων ατόμων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση με ποσοστό 10.6% σε ανθρώπους ηλικίας 25 έως 64 ετών, οι οποίοι έχουν καταρτιστεί επιστημονικά και παρόλα αυτά δεν απασχολούνται σε κάποια θέση εργασίας. Ο αντίστοιχος Ευρωπαϊκός Μέσος Όρος είναι μόλις στο 4.2%.

Η παρατήρηση, αυτή, γεννά ένα ερώτημα, που πρέπει να τεθεί υπό διερεύνηση: η μη απορρόφηση αυτού του 10% άπτεται της ανάγκης αναδιάρθρωσης της εκπαίδευσης ή της αγοράς εργασίας; Τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης παρέχουν στα άτομα αναντίστοιχες δεξιότητες εκείνων της ζήτησης της αγοράς ή η αγορά παρουσιάζει έλλειμα καινοτομίας, έρευνας;

Αξίζει να σημειωθεί πως από το 2014 και τα τραγικά ποσοστά, που προσέγγιζαν το 20%, η κατάσταση έχει βελτιωθεί με το σχετικό ποσοστό να μειώνεται σχεδόν κατά το ήμισυ. Σε κάθε περίπτωση, ως έναν βαθμό, το brain-drain διαδραμάτισε και αυτό το δικό του ρόλο στην μείωση των επιπέδων ανεργίας.

Επιστρέφοντας στην σχετική ανάλυση για τον κύριο λόγο μερικής απασχόλησης παραπάνω, στον Πίνακα 2.6, εντοπίζουμε τα ποσοστά μερικής απασχόλησης με κύριο λόγο την εκπαίδευση ή την άσκηση για την ηλικιακή ομάδα των 15 έως 24. Πρόκειται, δηλαδή, για άτομα τα οποία μπορούν να θεωρηθούν οικονομικά ενεργά, αλλά υπάγονται σε ένα πιο σύνθετο καθεστώς, καθώς βρίσκονται και στο στάδιο της εκπαίδευσης, είτε δευτεροβάθμιας είτε τριτοβάθμιας.

Ποσοστό ανεργίας μεταξύ αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης 25-64 ετών	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ελλάδα	19,1	19,0	17,2	15,7	13,7	11,6	11,5	10,6
Ισπανία	13,8	12,4	10,9	9,3	8,4	8,1	9,5	8,6
Κύπρος	10,8	10,7	9,6	8,8	6,9	5,7	6,5	5,9
Ιταλία	7,6	6,8	6,5	6,2	5,8	5,6	5,1	4,8
Κροατία	9,0	8,9	7,4	6,5	5,7	5,0	4,9	4,4
Πορτογαλία	8,9	8,2	7,4	5,7	4,7	4,8	5,1	4,3
Γαλλία	5,8	5,7	5,1	4,8	5,0	4,7	4,7	4,7
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	6,8	6,4	5,8	5,1	4,8	4,5	5,0	4,7
Δανία	4,6	4,6	4,5	4,4	4,0	4,1	4,6	3,9
ΕΕ27 (από το 2020)	6,3	5,8	5,2	4,6	4,2	4,0	4,4	4,2
Φινλανδία	5,1	6,0	5,8	5,3	4,2	3,9	4,3	4,6
Λετονία	5,1	4,5	4,0	3,6	3,7	3,6	5,2	4,8
Σουηδία	4,0	4,0	3,8	3,9	3,6	3,5	4,6	4,3
Λουξεμβούργο	3,6	4,6	3,8	3,7	4,1	3,4	4,5	3,7
Σλοβενία	6,0	5,7	6,0	5,2	3,6	3,0	3,0	3,2
Βέλγιο	4,2	4,1	3,7	3,8	3,2	2,9	3,2	3,2
Ιρλανδία	6,4	5,2	4,7	3,7	3,6	2,9	3,7	3,8
Λιθουανία	3,7	3,2	2,7	2,7	2,6	2,8	4,1	4,0
Αυστρία	3,7	3,6	3,4	3,0	3,0	2,8	3,2	3,8
Εσθονία	4,7	3,9	3,7	3,3	3,5	2,6	4,7	3,5

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Ποσοστό ανεργίας μεταξύ αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης 25-64 ετών	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Μάλτα	2,4	1,6	1,4	1,8	1,8	2,6	2,6	1,4
Σλοβακία	5,8	5,6	5,1	3,6	2,8	2,3	3,3	2,9
Ολλανδία	3,9	3,7	3,4	2,8	2,3	2,1	2,4	2,6
Βουλγαρία	5,0	3,7	3,3	2,9	2,2	1,9	2,4	1,9
Γερμανία (από το 1990)	2,5	2,3	2,2	2,0	1,9	1,8	2,6	2,4
Πολωνία	4,1	3,5	3,0	2,2	1,8	1,8	1,8	1,7
Ουγγαρία	2,7	2,2	1,7	1,5	1,3	1,4	1,7	1,5
Ρουμανία	4,7	3,5	2,7	2,1	1,8	1,2	2,0	1,6
Τσεχία	2,6	2,2	1,8	1,4	1,1	1,0	1,4	1,4

Πίνακας 2.5: Ποσοστό ανεργίας μεταξύ αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης 25-64 ετών (Unemployment rates of the population 25-64, Tertiary Education) (Πηγή: EUROSTAT)

Ποσοστό μερικώς απασχολούμενων 15-24 ετών λόγω εκπαίδευσης ή κατάρτισης	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ρουμανία	7,5	8,0	11,8	15,1	19,9	18,1	20,5	no data
Σλοβακία	20,7	27,5	30,0	42,0	49,2	33,8	37,1	no data
Ολλανδία	79,4	80,0	79,6	81,9	82,3	83,4	82,1	87,2
Σλοβενία	74,4	77,6	67,3	82,8	80,8	81,2	79,1	85,7
Ιρλανδία	64,1	63,3	68,6	75,4	78,1	77,8	81,4	83,6
Εσθονία	85,7	80,6	73,2	77,0	76,8	79,1	75,6	80,9
Μάλτα	60,5	55,6	61,9	55,3	57,3	71,8	78,6	78,0
Δανία	82,9	82,5	78,1	79,2	77,8	76,1	75,2	74,1
Τσεχία	68,6	73,3	71,8	81,0	71,2	68,1	82,0	72,3
Λετονία	59,9	64,2	64,4	68,5	73,7	94,6	69,1	71,9
Γερμανία (από το 1990)	69,1	68,3	68,6	71,0	71,1	71,3	70,4	71,1
Λιθουανία	55,4	72,8	74,0	75,6	76,1	77,8	68,5	67,5
Βέλγιο	30,3	26,9	31,2	37,3	38,3	42,2	50,2	66,9
Φινλανδία	66,7	64,8	62,5	63,5	66,1	64,7	63,9	65,0
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	57,2	56,6	56,9	59,3	61,0	61,7	61,9	64,5
ΕΕ27 (από το 2020)	56,6	56,1	56,9	59,4	61,1	61,7	61,7	64,2
Αυστρία	66,3	64,7	62,2	63,4	62,8	61,9	62,3	63,5
Λουξεμβούργο	55,0	50,1	59,4	55,5	54,4	57,2	49,3	61,6
Πολωνία	52,8	50,1	53,4	59,5	61,7	59,7	57,2	61,5
Σουηδία	42,4	45,7	50,1	53,4	56,9	59,6	59,6	57,2
Πορτογαλία	36,2	36,6	36,7	43,9	48,4	47,3	50,1	55,2
Ουγγαρία	29,7	27,4	52,8	59,1	58,9	62,3	47,0	50,6
Κύπρος	23,7	22,4	26,0	34,8	35,1	42,6	46,5	50,2
Κροατία	32,5	39,0	51,5	44,4	56,5	69,8	42,3	44,9
Γαλλία	43,0	37,1	37,9	40,9	43,9	46,1	42,7	42,2
Ισπανία	31,8	33,2	33,7	37,4	43,0	40,6	46,3	40,8
Ελλάδα	21,5	27,1	26,2	25,6	27,6	32,5	32,9	39,9
Ιταλία	11,8	10,4	13,7	15,7	15,6	17,0	15,4	19,9
Βουλγαρία			no data	51,9	no data	63,7		no data

Πίνακας 2.6: Ποσοστό μερικώς απασχολούμενων 15-24 ετών λόγω εκπαίδευσης ή κατάρτισης (Education or Training as main reason for part-time employment, From 15 to 24) (Πηγή: EUROSTAT)

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Εκ του συνόλου των απασχολούμενων σε θέσεις μερικής απασχόλησης ηλικίας 15 έως 24 ετών παρατηρείται, πως μόλις η μειοψηφία του 39.9% απασχολείται σε θέσεις, οι οποίες έχουν να κάνουν με την εκπαίδευση ή την κατάρτιση. Με άλλα λόγια, το υπόλοιπο 60% των εργαζόμενων νέων εργάζεται για οποιονδήποτε άλλο λόγο πέραν της εκπαίδευσης.

Ο μέσος όρος για την Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκεται 20 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερα, στο 64.5%, ενώ άλλα κράτη μέλη της Ένωσης, όπως η Ολλανδία και η Σλοβενία, βρίσκονται σε ποσοστά άνω του 80%.

Υπό μια άλλη διατύπωση, συγκρίνοντας τα στοιχεία με αυτά των υπολοίπων ευρωπαϊκών χωρών, παρατηρούμε, πως η Ελλάδα υστερεί σημαντικά σε παροχή κινήτρων στους νέους ανθρώπους με προσανατολισμό την εκπαίδευση και την περαιτέρω πρακτική τους κατάρτιση επί κάποιου αντικειμένου.

Παρά τις αρνητικές υπόνοιες, που θα άφηνε εν δυνάμει αυτό το 60% εργαζόμενων νέων για αποχή από τις θέσεις εκπαίδευσης ή/και κατάρτισης, η Ελλάδα έχει επιτύχει τα τελευταία χρόνια την τρίτη καλύτερη επίδοση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ποσοστά πρόωρης αποχώρησης από την εκπαίδευση για την ηλικιακή ομάδα των 18 έως 24 ετών.

Με τον Ευρωπαϊκό Μέσο Όρο να βρίσκεται στο 8.45% και τα ανώτατα ποσοστά άλλων κρατών μελών να ξεπερνούν το 12%, η Ελλάδα φέρει το χαμηλότερο ποσοστό του 3.2%, έχοντας σημειώσει μείωση από το 2017 με το τότε ποσοστό να είναι στο 6%.

Ευτυχές είναι και το γεγονός, πως αυτή η πτωτική πορεία δεν ανετράπη από την πανδημία και δεν σημειώθηκε αύξηση μετά την λήξη των περιορισμών, όπως συνέβη στο Λουξεμβούργο, την Εσθονία ή την Σουηδία.

Ποσοστό πρόωρης αποχώρησης από την εκπαίδευση μεταξύ 18 και 24 ετών	2017	2018	2019	2020	2021
Κροατία	3,1	3,3	3,0	2,2	2,4
Σλοβενία	4,3	4,2	4,6	4,1	3,1
Ελλάδα	6,0	4,7	4,1	3,8	3,2
Ιρλανδία	5,0	5,0	5,1	5,0	3,3
Λιθουανία	5,4	4,6	4,0	5,6	5,3
Ολλανδία	7,1	7,3	7,5	7,0	5,3
Πολωνία	5,0	4,8	5,2	5,4	5,9
Πορτογαλία	12,6	11,8	10,6	8,9	5,9
Τσεχία	6,7	6,2	6,7	7,6	6,4
Βέλγιο	8,9	8,6	8,4	8,1	6,7
Λετονία	8,6	8,3	8,7	7,2	7,3
Γαλλία	8,8	8,7	8,2	8,0	7,8
Σλοβακία	9,3	8,6	8,3	7,6	7,8
Αυστρία	7,4	7,3	7,8	8,1	8,0
Φινλανδία	8,2	8,3	7,3	8,2	8,2
Σουηδία	7,7	7,5	6,5	7,7	8,4
Λουξεμβούργο	7,3	6,3	7,2	8,2	9,3

Ποσοστό πρόωρης αποχώρησης από την εκπαίδευση μεταξύ 18 και 24 ετών	2017	2018	2019	2020	2021
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	10,9	11,0	10,6	10,2	9,8
Δανία	8,8	10,4	9,9	9,3	9,8
Εσθονία	11,8	12,0	11,2	8,5	9,8
Κύπρος	8,5	7,8	9,2	11,5	10,2
Μάλτα	14,0	14,0	13,9	12,6	10,7
Γερμανία (από το 1990)	10,1	10,3	10,3	10,1	11,8
Ουγγαρία	12,5	12,5	11,8	12,1	12,0
Βουλγαρία	12,7	12,7	13,9	12,8	12,2
Ιταλία	14,0	14,5	13,5	13,1	12,7
Ισπανία	18,3	17,9	17,3	16,0	13,3
Ρουμανία	18,1	16,4	15,3	15,6	15,3
European Union - 28 countries (2013-2020)	10,5	10,5	10,3	no data	no data

Πίνακας 2.6α: Ποσοστό πρόωρης αποχώρησης από την εκπαίδευση μεταξύ 18 και 24 ετών (Early leavers from education, 18-24 years) (Πηγή: EUROSTAT)

Από τον συνδυασμό των δύο παραπάνω παραμέτρων, θα μπορούσαμε να διακρίνουμε μια αναξιοποίητη ευκαιρία, που ίσως αναζητούν οι νέοι. Το γεγονός, πως δεν απορρίπτουν την εκπαίδευση, προσδίδει μια διαφορετική ερμηνεία στα χαμηλά ποσοστά μερικής απασχόλησης για λόγους εκπαίδευσης και ίσως υποδηλώνει μια εκκρεμή ανάγκη για περαιτέρω υποστήριξη, πρόωθηση και ενίσχυση του θεσμού της εργασίας για λόγους κατάρτισης.

Σχετικά με την διαρκώς αυξανόμενη μέση ηλικία της γυναίκας κατά την γέννηση του πρώτου παιδιού, η οποία το 2020 βρισκόταν σε δείκτη ύψους 31.7 ετών, αξίζει η ανασκόπηση των παρακάτω δεδομένων. Στον πίνακα 2.7α περιλαμβάνονται τα ποσοστά απασχόλησης των ανδρών ηλικίας 18 έως 64 ετών κατά κατηγορία βάσει του αριθμού παιδιών. Αρχικά, σε συνολικό ποσοστό η απασχόληση των ανδρών της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας είναι στο 70.4%. Παρατηρείται μια αύξηση του ποσοστού ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών, γεγονός, που εξηγείται λογικά από τις αυξανόμενες ανάγκες, οι οποίες και δημιουργούν παραπάνω κίνητρα για εργασία.

Σε κάθε περίπτωση, υφίσταται μια μεγάλη διαφορά της τάξεως του 20% περίπου, μεταξύ των άτεκνων ανδρών, οι οποίοι απασχολούνται σε ποσοστό 63.9%, και των ανδρών με τρία παιδιά ή περισσότερα, οι οποίοι και απασχολούνται σε ποσοστό 89%.

Φύλο Αριθμός παιδιών	Άνδρες				
	Σύνολο	0	1	2	3 ή περισσότερα
ΕΕ27 (από το 2020)	76,0	72,0	80,4	87,5	82,9
Βέλγιο	72,3	67,3	76,2	86,0	80,3
Βουλγαρία	75,2	72,7	81,0	81,6	70,7
Τσεχία	85,3	82,4	86,8	94,3	91,7
Δανία	82,7	78,3	86,7	93,9	88,4
Γερμανία (από το 1990)	82,2	79,7	86,8	91,0	84,9
Εσθονία	79,3	75,0	84,6	90,1	84,9
Ιρλανδία	78,6	73,7	81,2	87,0	88,0
Ελλάδα	70,4	63,9	77,9	82,8	89,0

Φύλο Αριθμός παιδιών	Άνδρες				
	Σύνολο	0	1	2	3 ή περισσότερα
Ισπανία	70,8	66,6	73,7	85,7	77,3
Γαλλία	73,1	67,2	79,5	86,2	81,0
Κροατία	71,8	65,4	77,2	89,4	82,6
Ιταλία	70,4	65,2	76,6	85,6	81,9
Κύπρος	81,0	75,8	85,2	93,7	88,6
Λετονία	75,9	71,7	80,2	85,8	90,1
Λιθουανία	76,0	71,8	83,3	88,2	84,6
Λουξεμβούργο	74,4	69,6	78,7	88,2	85,5
Ουγγαρία	81,7	78,9	84,9	90,5	85,6
Μάλτα	85,6	83,0	89,7	91,7	89,4
Ολλανδία	84,9	81,2	90,4	94,3	92,4
Αυστρία	79,0	74,9	86,2	89,4	85,5
Πολωνία	73,8	69,7	76,0	83,4	81,7
Πορτογαλία	76,6	70,7	82,4	90,7	87,6
Ρουμανία	74,9	70,5	81,9	82,6	69,9
Σλοβενία	77,3	71,7	83,0	91,2	93,2
Σλοβακία	76,6	73,8	78,8	86,4	73,0
Φινλανδία	77,0	72,1	85,3	90,0	85,9
Σουηδία	81,2	76,4	87,7	93,0	91,0

Πίνακας 2.7α: Ποσοστό απασχόλησης ενηλίκων 18-64 ετών κατά φύλο και αριθμό παιδιών - άνδρες (Employment rate of adults by sex, number of children/ Males 18 to 64 years), 2021 (Πηγή: EUROSTAT)

Στον πίνακα 2.7β παρατηρούνται τα αντίστοιχα δεδομένα για τις γυναίκες. Η συνολική απασχόληση, ανεξαρτήτως αριθμού παιδιών, για την ίδια ηλικιακή ομάδα 18 έως 64 ετών είναι κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες μικρότερη από την αντίστοιχη των ανδρών, σε ποσοστό μόλις 50.8%.

Αναλόγως και τα υπόλοιπα δεδομένα κινούνται σε χαμηλότερη ποσοστιαία βάση, με τις άτεκνες γυναίκες να απασχολούνται μόλις στο 47.7%, ενώ οι γυναίκες με τρία παιδιά ή περισσότερα, να απασχολούνται μόλις λίγο πάνω από 55% (56.8%).

Φύλο Αριθμός παιδιών	Γυναίκες				
	Σύνολο	0	1	2	3 ή περισσότερα
ΕΕ27 (από το 2020)	65,7	64,5	68,0	70,7	55,8
Βέλγιο	64,7	61,4	69,0	75,8	55,3
Βουλγαρία	67,2	67,2	71,1	64,0	44,5
Τσεχία	70,4	73,9	65,8	68,3	53,4
Δανία	77,5	75,1	78,0	84,6	79,0
Γερμανία (από το 1990)	74,8	75,7	75,6	75,8	55,2
Εσθονία	75,9	77,2	76,0	76,5	62,1
Ιρλανδία	68,7	68,5	69,8	70,9	64,5
Ελλάδα	50,8	47,7	54,0	58,1	56,8
Ισπανία	60,4	58,1	62,5	68,6	53,6
Γαλλία	67,5	64,7	73,2	75,4	56,0

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Φύλο Αριθμός παιδιών	Γυναίκες				
	Σύνολο	0	1	2	3 ή περισσότερα
Κροατία	61,4	57,1	66,7	73,6	58,2
Ιταλία	51,7	50,8	54,1	54,4	39,6
Κύπρος	68,8	67,1	68,5	76,0	65,0
Λετονία	71,6	70,3	73,5	75,3	67,8
Λιθουανία	75,1	74,4	76,0	78,2	71,3
Λουξεμβούργο	66,6	63,0	72,0	74,4	67,4
Ουγγαρία	71,5	70,6	75,6	75,0	57,9
Μάλτα	69,5	70,6	72,2	65,9	52,1
Ολλανδία	77,4	75,0	80,5	85,1	74,9
Αυστρία	70,4	68,5	76,0	76,1	58,6
Πολωνία	62,3	59,4	67,5	67,1	53,4
Πορτογαλία	70,9	66,4	73,8	83,3	78,1
Ρουμανία	55,2	54,8	60,8	55,4	31,1
Σλοβενία	70,7	64,6	76,6	83,3	80,6
Σλοβακία	68,5	67,9	70,8	71,5	55,4
Φινλανδία	75,1	74,0	76,6	81,5	69,6
Σουηδία	76,8	73,7	81,2	83,6	77,4

Πίνακας 2.7β: Ποσοστό απασχόλησης ενηλίκων 18-64 ετών κατά φύλο και αριθμό παιδιών - γυναίκες (Employment rate of adults by sex, number of children/ Females 18 to 64 years), 2021 (Πηγή: EUROSTAT)

Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι στην κατηγοριοποίηση του νοικοκυριού δεν υπάρχει παράμετρος είδους οικογένειας, επομένως είναι άγνωστο, ως προς τους ενήλικες με παιδιά, αν πρόκειται για μονογονεϊκές οικογένειες.

Δεδομένου αυτού, τα ποσοστά μπορούν να είναι αποθαρρυντικά και να αποτελέσουν αίτια ανασφάλειας και αβεβαιότητας ως προς την δημιουργία οικογένειας, πόσο μάλλον από την μεριά των γυναικών, οι οποίες και εμφανίζουν σημαντικά χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης από τους άνδρες, χωρίς να καθίσταται σαφές αν και σε τι ποσοστό εμπίπτουν λόγοι προτιμήσεων ή άλλου λόγου.

3. Στέγαση και βασικές ανάγκες

Η διαμορφωθείσα κατάσταση, όπως αναλύθηκε παραπάνω, έχει επιβάλει και εκείνη με την σειρά της μια διευρυμένη πραγματικότητα σε άλλες εκφάνσεις της καθημερινής ζωής. Ένας από αυτούς τους τομείς είναι ο τομέας της στέγασης.

Ηλικία που ένα άτομο αφήνει το σπίτι των γονιών του (2021)	Άνδρες	Γυναίκες
Κροατία	34,9	31,8
Πορτογαλία	34,4	32,7
Σλοβακία	32,2	29,5
Βουλγαρία	32,0	28,5
Ελλάδα	31,8	29,6
Ιταλία	30,9	29,0
Σλοβενία	30,9	28,1
Ισπανία	30,8	28,9
Μάλτα	30,8	28,7
Ρουμανία	30,3	25,6
Πολωνία	30,0	27,6
Ιρλανδία	28,8	27,9
Ουγγαρία	28,6	26,0
Κύπρος	28,0	26,5
Λουξεμβούργο	27,4	26,3
ΕΕ27 (από το 2020)	27,4	25,5
Λετονία	27,2	25,8
Τσεχία	27,1	24,7
Βέλγιο	27,0	25,4
Αυστρία	26,3	24,4
Λιθουανία	26,2	24,2
Γαλλία	24,4	23,0
Γερμανία (από το 1990)	24,4	22,7
Ολλανδία	23,9	22,7
Εσθονία	23,2	22,1
Φινλανδία	22,3	20,6
Δανία	21,5	21,0
Σουηδία	19,2	18,8

Πίνακας 3.1: Ηλικία που ένα άτομο αφήνει το σπίτι των γονιών του (Leaving the parental household, males/females), 2021 (Πηγή: EUROSTAT)

Στον παραπάνω πίνακα, περιγράφεται η μέση ηλικία ανά χώρα και ανά φύλο, κατά την οποία ένας άνθρωπος εγκαταλείπει το σπίτι των γονιών του.

Με τον Ευρωπαϊκό Μέσο Όρο να είναι ιδιαίτερα υψηλός, κυρίως για τους άνδρες (27.4) και λιγότερο για τις γυναίκες (25.5), η πλειονότητα των κρατών μελών, περί τα 15 συγκεκριμένα, κυμαίνονται πάνω από αυτόν, με δείκτες από 26 έως και 32 ετών.

Η Ελλάδα καταλαμβάνει την πέμπτη θέση, με τους Έλληνες άνδρες να αποχωρούν από την

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

οικογενειακή εστία στην ηλικία των 31.8 ετών και τις γυναίκες, σχετικώς νωρίτερα, στα 29.6 τους χρόνια. Τι είναι, όμως, αυτό που συντελεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε η «φυγή» από την γονεϊκή οικία να πραγματοποιείται τόσο καθυστερημένα;

Δείκτης υπερ-επιβαρυσμένων οικιακών εξόδων	2018	2019	2020	2021
Ελλάδα	39,5	36,2	33,3	28,8
Δανία	14,7	15,6	14,1	15,5
Ολλανδία	9,4	9,9	8,3	12,5
Βουλγαρία	17,9	16,0	14,4	11,6
Γερμανία (από το 1990)	14,2	13,9	9,0	10,7
Ισπανία	8,9	8,5	8,2	9,9
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	9,8	9,8	8,0	8,7
Σουηδία	8,3	9,4	8,3	8,5
ΕΕ27 (από το 2020)	9,6	9,4	7,8	8,3
Βέλγιο	8,9	8,4	7,8	7,5
Ρουμανία	10,3	8,6	7,1	7,5
Ιταλία	8,2	8,7	7,2	7,2
Τσεχία	7,8	6,9	6,5	6,2
Αυστρία	6,8	7,0	6,3	6,1
Πορτογαλία	5,7	5,7	4,1	5,9
Πολωνία	6,2	6,0	4,9	5,7
Λουξεμβούργο	9,3	10,1	8,5	5,1
Λετονία	6,7	5,4	4,8	4,9
Κροατία	5,1	4,7	4,2	4,5
Εσθονία	4,0	4,4	4,4	4,4
Φινλανδία	4,3	4,0	4,1	4,3
Σλοβενία	4,9	4,1	4,4	4,1
Μάλτα	1,7	2,6	2,8	2,7
Λιθουανία	5,6	4,8	2,7	2,7
Ουγγαρία	9,6	4,2	4,9	2,5
Ιρλανδία	3,4	4,2	4,5	2,5
Κύπρος	2,0	2,3	1,9	2,5
Γαλλία	4,7	5,5	5,6	no data
Σλοβακία	4,1	5,7	3,2	no data

Πίνακας 3.2: Δείκτης υπερ-επιβαρυσμένων οικιακών εξόδων (Housing cost overburden rate) (Πηγή: EUROSTAT)

Τα οικιακά έξοδα φαίνεται να είναι από τα κυριότερα αίτια. Η Ελλάδα έχει τον υψηλότερο δείκτη υπερ-επιβαρυσμένων οικιακών εξόδων στην Ευρωπαϊκή Ένωση με 28.8% μόλις το 2021 και μάλιστα μετά από αλλεπάλληλες μειώσεις από το 2018, οπότε και βρισκόταν στο 39.5%.

Μερίδιο οικιακού κόστους στο διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού	2018	2019	2020	2021
Ελλάδα	40,9	38,9	36,9	34,2
Δανία	27,3	27,1	26,4	26,3
Ολλανδία	23,4	23,4	22,3	23,9
Γερμανία (από το 1990)	26,1	25,9	21,5	23,3

Μερίδιο οικιακού κόστους στο διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού	2018	2019	2020	2021
Σουηδία	21,6	22,2	21,5	22,1
Βουλγαρία	26,8	24,8	23,2	21,6
Τσεχία	21,0	20,2	19,3	19,3
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	20,3	20,2	18,6	19,1
ΕΕ27 (από το 2020)	20,4	20,0	18,5	18,9
Ισπανία	17,3	17,1	16,9	18,2
Αυστρία	18,1	18,2	17,7	17,9
Πολωνία	18,6	18,1	17,1	17,9
Φινλανδία	17,8	17,8	17,5	17,8
Βέλγιο	18,8	18,7	17,8	17,6
Ρουμανία	20,1	18,6	16,6	17,0
Κροατία	16,8	16,6	15,8	16,0
Ιταλία	16,2	16,6	15,2	15,8
Λετονία	17,3	15,7	14,9	15,2
Πορτογαλία	16,2	15,5	14,3	15,1
Σλοβενία	15,5	14,8	14,7	14,7
Ιρλανδία	15,0	15,7	15,7	14,4
Εσθονία	14,2	14,2	13,7	14,2
Λουξεμβούργο	17,1	17,5	16,6	12,7
Ουγγαρία	21,2	13,5	13,3	12,5
Λιθουανία	14,8	14,4	12,5	11,6
Κύπρος	11,6	11,3	11,2	11,2
Μάλτα	7,8	8,2	9,0	9,0
Γαλλία	17,5	17,6	17,4	no data
Σλοβακία	17,2	17,9	16,0	no data

Πίνακας 3.3: Μερίδιο οικιακού κόστους στο διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού (Share of housing costs in disposable household income) (Πηγή: EUROSTAT)

Η πραγματική κατάσταση, όμως, γίνεται αντιληπτή σε σύγκριση με τους μέσους όρους τόσο της Ευρωζώνης όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με ποσοστά 8.7% και 8.3% αντιστοίχως. Η δεύτερη χώρα, η οποία εμφανίζεται να έχει επιβαρυνμένα οικιακά κόστη, είναι η Δανία, έχοντας, όμως, 15.5%, επιβάρυνση κατά πολύ χαμηλότερη από αυτή της Ελλάδας. Τα στατιστικά δεν φαίνεται να διαψεύδονται, αν κάποιος ερευνήσει βαθύτερα.

Στον Πίνακα 3.3 περιγράφεται το μερίδιο, που καταλαμβάνουν τα οικιακά κόστη στο διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού. Η Ελλάδα παραμένει στην πρώτη θέση με ποσοστό 34.2% και απόσταση από τον Ευρωπαϊκό Μέσο Όρο 15 ποσοστιαίων μονάδων, με την ΕΕ να βρίσκεται στο 18.9% και την Ευρωζώνη στο 19.1%.

Μάλιστα, η μείωση, που παρατηρήθηκε παραπάνω από το 2018 (39.5%) στο 2021 (28.8%) ως προς το ποσοστό υπέρογκης επιβάρυνσης, δεν φαίνεται να είχε ανάλογο αντίκτυπο και στο μερίδιο του διαθέσιμου εισοδήματος. Τα οικιακά κόστη από το 2018 με ποσοστό 40.9% έπεσαν μόλις στο 34.2% το 2021, γεγονός, που πιθανόν να οφείλεται στην ταυτόχρονη συρρίκνωση και του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών.

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Μερίδιο κόστους ενοικίου στο διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού	2018	2019	2020	2021
Ισπανία	29,8	32,1	29,9	33,1
Σουηδία	30,8	31,1	30,4	30,7
Φινλανδία	30,9	30,5	30,3	30,6
Ολλανδία	30,6	30,4	30,6	29,1
Δανία	28,2	28,4	28,2	28,5
Ελλάδα	28,5	26,5	26,0	27,1
Λουξεμβούργο	32,4	32,0	29,3	26,7
Βέλγιο	27,4	25,6	25,2	25,2
Ιταλία	25,1	25,6	25,2	23,8
Κύπρος	20,6	21,2	21,3	23,0
ΕΕ27 (από το 2020)	23,8	23,8	22,8	22,9
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	23,6	23,7	22,6	22,8
Αυστρία	22,3	22,3	21,8	22,7
Εσθονία	20,6	21,8	24,9	22,6
Πορτογαλία	20,9	21,1	19,3	21,2
Ρουμανία	20,6	20,5	18,6	20,7
Ιρλανδία	18,8	20,2	22,6	20,6
Γερμανία (από το 1990)	21,1	20,6	19,1	19,5
Πολωνία	22,2	22,1	19,3	18,8
Σλοβενία	17,4	16,5	15,6	16,2
Βουλγαρία	18,1	15,7	17,2	15,5
Κροατία	15,2	14,5	15,4	15,0
Τσεχία	14,7	13,8	14,2	14,8
Λετονία	9,9	10,4	10,1	12,7
Μάλτα	7,7	10,0	10,7	11,1
Λιθουανία	12,5	11,1	10,6	9,4
Γαλλία	22,6	23,1	22,0	no data
Ουγγαρία	26,4	23,4	21,4	no data
Σλοβακία	no data	14,2	19,3	no data

Πίνακας 3.4: Μερίδιο κόστους ενοικίου στο διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού (Share of rent related to occupied dwelling in disposable household income) (Πηγή: EUROSTAT)

Στα παραπάνω οικιακά βάρη, ένα τεράστιο μερίδιο φαίνεται να καταλαμβάνεται από το ποσό του ενοικίου. Τα ελληνικά νοικοκυριά για το 2021 κατέβαλλαν κατά μέσο όρο το 27.1% του διαθέσιμου εισοδήματός τους για να καλύψουν τις ανάγκες ενοικίου. Εντός του πλαισίου αυτών των επιβαρύνσεων, η αδυναμία κάλυψης αναγκών γίνεται ακόμα πιο πιθανή.

Αδυναμία διατήρησης επαρκούς θέρμανσης στο σπίτι	2018	2019	2020	2021
Βουλγαρία	33,7	30,1	27,5	23,7
Λιθουανία	27,9	26,7	23,1	22,5
Κύπρος	21,9	21,0	20,9	19,4
Ελλάδα	22,7	17,9	17,1	17,5
Πορτογαλία	19,4	18,9	17,5	16,4
Ισπανία	9,1	7,5	10,9	14,2

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Αδυναμία διατήρησης επαρκούς θέρμανσης στο σπίτι	2018	2019	2020	2021
Ρουμανία	9,6	9,3	10,0	10,1
Ιταλία	14,1	11,1	8,3	8,1
Μάλτα	7,6	7,8	7,2	7,8
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	7,6	6,9	7,9	7,1
ΕΕ27 (από το 2020)	7,6	6,9	7,5	6,9
Γαλλία	5,0	6,2	6,7	6,0
Σλοβακία	4,8	7,8	5,7	5,8
Κροατία	7,7	6,6	5,7	5,7
Ουγγαρία	6,1	5,4	4,2	5,4
Λετονία	7,5	8,0	6,0	4,9
Βέλγιο	5,2	3,9	4,1	3,5
Γερμανία (από το 1990)	2,7	2,5	7,0	3,2
Ιρλανδία	4,4	4,9	3,3	3,2
Πολωνία	5,1	4,2	3,2	3,2
Δανία	3,0	2,8	3,0	2,8
Λουξεμβούργο	2,1	2,4	3,6	2,5
Ολλανδία	2,2	3,0	2,4	2,4
Τσεχία	2,7	2,8	2,2	2,2
Εσθονία	2,3	2,5	2,7	2,0
Αυστρία	1,6	1,8	1,5	1,7
Σλοβενία	3,3	2,3	2,8	1,7
Σουηδία	2,3	1,9	2,7	1,7
Φινλανδία	1,7	1,8	1,8	1,3

Πίνακας 3.5: Αδυναμία διατήρησης επαρκούς θέρμανσης στο σπίτι (Inability to keep home adequately warm) (Πηγή: EUROSTAT)

Το 17.5% των ανθρώπων στην Ελλάδα αδυνατούσε να διατηρήσει το σπίτι του επαρκώς ζεστό τον χειμώνα, κατατάσσοντας την χώρα μας στην τέταρτη θέση. Η ΕΕ κατά μέσο όρο κυμαινόταν σε ποσοστά του 6.9%, με την Ευρωζώνη σε κοντινά επίπεδα στο 7.1%.

Πόσα περιθώρια ανθεκτικότητας μπορεί να έχουν, λοιπόν, τα νοικοκυριά στις δικές τους «εξωτερικές διαταραχές», δεδομένου πως ανταπεξέρχονται μετά βίας στις «πάγιες» ανάγκες τους;

Αδυναμία αντιμετώπισης μη αναμενόμενων εξόδων	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ρουμανία	54,5	52,5	45,9	44,3	47,3	47,3
Κροατία	57,7	56,2	52,9	51,7	48,9	46,5
Ελλάδα	53,6	52,7	50,4	47,8	50,7	46,3
Κύπρος	56,6	50,1	49,5	47,5	44,6	43,4
Λετονία	60,0	59,9	55,3	49,8	45,6	41,7
Βουλγαρία	54,2	53,2	32,1	36,5	43,5	36,4
Λιθουανία	53,2	50,6	48,8	46,8	41,8	36,4
Ουγγαρία	50,8	31,5	33,3	33,0	35,7	34,8
Ισπανία	38,7	36,6	35,9	33,9	35,4	33,5
Ιταλία	40,4	38,3	35,1	33,8	32,3	32,7

Αδυναμία αντιμετώπισης μη αναμενόμενων εξόδων	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Γερμανία (από το 1990)	30,0	29,3	28,1	26,0	37,6	31,9
Πορτογαλία	38,3	36,9	34,7	33,0	30,8	31,2
ΕΕ27 (από το 2020)	36,2	34,0	32,2	30,9	32,5	30,1
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	34,6	32,9	31,9	30,5	32,8	30,1
Ιρλανδία	45,2	41,6	37,3	38,0	33,7	29,7
Γαλλία	31,8	29,6	31,4	30,6	30,5	27,6
Εσθονία	31,6	36,3	34,7	31,4	30,5	27,1
Σλοβενία	41,7	37,1	33,1	33,0	29,6	24,6
Πολωνία	37,9	34,8	31,7	29,3	25,7	24,5
Φινλανδία	29,4	28,5	27,2	26,4	25,4	23,5
Βέλγιο	26,0	25,5	24,5	25,3	23,3	22,3
Λουξεμβούργο	21,9	20,4	19,7	16,7	22,5	21,3
Δανία	24,5	25,1	25,2	22,9	22,7	19,5
Αυστρία	22,6	20,6	20,1	18,5	17,6	18,6
Σουηδία	20,7	19,7	20,2	20,5	19,8	18,4
Τσεχία	32,1	28,1	23,7	21,8	19,6	18,1
Μάλτα	20,8	15,6	13,9	15,1	16,3	15,7
Ολλανδία	22,5	20,7	21,5	21,9	19,1	15,1
Σλοβακία	37,9	34,6	31,5	30,0	26,1	no data

Πίνακας 3.6: Αδυναμία αντιμετώπισης μη αναμενόμενων εξόδων (Inability to face unexpected financial expenses) (Πηγή: EUROSTAT)

Στον πίνακα 3.6 είναι εμφανές, πως σχεδόν τα μισά ελληνικά νοικοκυριά δεν έχουν τον παραμικρό «εισοδηματικό χώρο» προκειμένου να ανταπεξέλθουν σε κάποιο απρόσμενο έξοδο. Πιο συγκεκριμένα, το 46.3% των Ελλήνων για το 2021 δεν θα ήταν σε θέση να καλύψει κάποιο απροσδόκητο κόστος ή ανάγκη. Ο μέσος όρος της ΕΕ ήταν κατά 15 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερα, στο 30.1%.

Άξιο σημασίας είναι το γεγονός, πως στην Ελλάδα το ποσοστό δεν μειώθηκε ιδιαίτερα από το 2016, όταν ήταν 53.6%. Αυτό σημαίνει, πως οποιαδήποτε βελτίωση υπήρξε έκτοτε στην εισοδηματική δυνατότητα αυτών των ανθρώπων, αυτή απορροφήθηκε στην κάλυψη των μέχρι πρότινος μη ικανοποιούμενων βασικών αναγκών. Παρεπόμενη μιας στοιχειώδους δυνατότητας κάλυψης απροσδόκητων εξόδων, είναι η δυνατότητα αποταμίευσης.

Γνωρίζουμε πως οι υφεσιακές περίοδοι, και δη οι οικονομικές κρίσεις, συρρικνώνουν τις αποταμιεύσεις των ατόμων και η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση. Θα ήταν, επομένως, παράλογο να αναμένει κανείς, πως με την αγορά εργασίας στην ως περιγραφείσα κατάσταση της, τα εισοδήματα συρρικνωμένα και τις αποταμιεύσεις εξανεμισμένες, τα ελληνικά νοικοκυριά να προβάλλουν κάποια ανθεκτικότητα σε απροσδόκητα έξοδα. Κάτι τέτοιο επιβεβαιώνεται και από τον πίνακα 3.7 παρακάτω.

Υλική και κοινωνική αποστέρηση	2018	2019	2020	2021
Ρουμανία	34,1	31,1	29,8	26,5
Ελλάδα	27,2	23,9	23,5	22,1
Βουλγαρία	21,0	20,5	21,0	18,3
Ουγγαρία	15,3	14,6	12,7	12,0
Ισπανία	8,2	8,0	10,6	9,9
Πορτογαλία	9,6	8,4	8,2	9,1
Κύπρος	11,9	10,6	8,4	8,1
ΕΕ27 (από το 2020)	8,2	7,8	8,2	7,3
Λιθουανία	15,2	12,8	9,3	7,0
Γαλλία	8,2	8,4	8,4	6,9
Ιταλία	8,1	8,0	7,5	6,9
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	7,0	6,7	7,5	6,7
Λετονία	12,2	9,2	9,2	6,7
Μάλτα	4,5	6,5	5,4	5,9
Γερμανία (από το 1990)	4,0	3,7	5,9	5,3
Βέλγιο	4,9	5,0	5,3	4,4
Ιρλανδία	6,1	7,0	6,7	4,3
Λουξεμβούργο	3,1	2,4	3,1	4,1
Δανία	4,4	4,3	4,2	3,7
Πολωνία	5,5	4,7	3,8	3,6
Κροατία	5,5	4,6	4,2	3,0
Εσθονία	4,7	4,1	3,8	2,6
Σλοβενία	5,3	3,4	3,2	2,6
Τσεχία	3,0	2,8	2,6	2,4
Ολλανδία	3,1	3,3	2,8	2,2
Αυστρία	2,8	2,5	2,5	2,2
Φινλανδία	2,4	2,1	2,1	1,6
Σουηδία	1,3	1,9	1,7	1,3

Πίνακας 3.7: Υλική και κοινωνική αποστέρηση (Material and social deprivation rate, 16 years old or over) (Πηγή: EUROSTAT)

Το 2021, το 22.1% των ατόμων της ευρύτερης ηλικιακής ομάδας 16 ετών και άνω βρισκόταν αντιμέτωπο με υλική και κοινωνική αποστέρηση. Σύμφωνα με την [Eurostat](#), «το ποσοστό σοβαρής υλικής και κοινωνικής αποστέρησης (SMSD) είναι ένας δείκτης του EU-SILC που δείχνει την επιβεβλημένη έλλειψη απαραίτητων και επιθυμητών ειδών για μια αξιοπρεπή ζωή.» Ο δείκτης αφορά άτομα, τα οποία δεν μπορούν να καλύψουν τουλάχιστον 7 από τις 13 ορισμένες ανάγκες. Η παραπάνω παράμετρος συνδέεται άμεσα με τον δείκτη πληθυσμού στα όρια της φτώχειας.

Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού	2018	2019	2020	2021
Ρουμανία	38,7	36,1	35,6	34,4
Βουλγαρία	33,0	33,2	33,6	31,7
Ελλάδα	30,3	29,0	27,4	28,3
Ισπανία	27,3	26,2	27,0	27,8
Λετονία	28,4	26,7	25,1	26,1

Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού	2018	2019	2020	2021
Ιταλία	25,7	24,6	24,9	25,2
Λιθουανία	28,5	25,5	24,5	23,4
Πορτογαλία	21,6	21,1	20,0	22,4
Εσθονία	23,6	23,7	22,8	22,2
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	21,4	20,8	21,6	21,9
ΕΕ27 (από το 2020)	21,7	21,1	21,6	21,7
Λουξεμβούργο	20,1	20,1	19,9	21,1
Κροατία	22,1	20,8	20,5	20,9
Γερμανία (από το 1990)	18,5	17,3	20,4	20,7
Μάλτα	19,2	20,7	19,9	20,3
Ιρλανδία	20,8	20,4	20,1	20,0
Ουγγαρία	20,6	20,0	19,4	19,4
Γαλλία	17,9	18,8	19,3	19,3
Βέλγιο	20,5	20,0	20,3	18,8
Δανία	17,5	17,3	16,8	17,3
Κύπρος	19,1	18,6	17,6	17,3
Αυστρία	16,8	16,5	16,7	17,3
Σουηδία	17,7	18,4	17,7	17,2
Πολωνία	18,2	17,9	17,0	16,8
Ολλανδία	16,5	16,5	16,0	16,6
Σλοβακία	15,2	14,8	13,8	15,6
Φινλανδία	16,6	15,4	15,9	14,2
Σλοβενία	15,4	13,7	14,3	13,2
Τσεχία	11,8	12,1	11,5	10,7

Πίνακας 3.8α: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (Persons at risk of poverty or social exclusion) (Πηγή: EUROSTAT)

Τα αντίστοιχα ποσοστά πληθυσμού για τους νέους ηλικίας 18 έως 24 ετών στο όριο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ακόμα υψηλότερα από αυτά του γενικού πληθυσμού. Σε έναν από τους σημαντικότερους και πιο δυσοίωνους δείκτες κοινωνικής πολιτικής, η Ελλάδα βρίσκεται στην τρίτη θέση, εμφανίζοντας ένα ποσοστό της τάξεως του 28.3%. Η απόσταση από τον Ευρωπαϊκό Μέσο Όρο δεν ξεπερνά τις 7 ποσοστιαίες μονάδες, με την ΕΕ να βρίσκεται στο 21.7% και την Ευρωζώνη στο 21.9%. Επιστρέφοντας, ωστόσο, την μελέτη στις νεότερες ηλικιακές ομάδες, οι παρατηρήσεις δυσχεραίνουν περαιτέρω την κατάσταση, εξηγώντας ακόμα σαφέστερα τις αρχικές παρατηρήσεις επί του πληθυσμού.

Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού 18-24 ετών	2018	2019	2020	2021
Δανία	41,5	42,8	38,6	39,3
Ελλάδα	39,0	37,5	35,0	37,5
Ρουμανία	41,0	41,3	39,0	35,4
Βουλγαρία	32,3	31,1	32,7	34,6
Ισπανία	35,0	32,6	32,1	30,8
Σουηδία	32,5	31,7	31,6	30,7
Γερμανία (από το 1990)	23,5	21,3	31,0	30,4

Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού 18-24 ετών	2018	2019	2020	2021
Φινλανδία	31,5	30,2	31,0	30,3
Ιταλία	32,1	29,5	30,3	29,3
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	26,9	26,1	28,2	28,0
ΕΕ27 (από το 2020)	27,2	26,5	27,8	27,3
Γαλλία	22,9	26,1	26,7	26,9
Ολλανδία	31,6	31,1	26,3	25,8
Λουξεμβούργο	28,8	31,8	36,2	25,7
Πορτογαλία	24,4	24,2	18,5	24,2
Λιθουανία	25,0	19,0	19,8	24,1
Εσθονία	23,4	21,2	25,2	23,0
Λετονία	24,0	20,0	21,7	22,0
Βέλγιο	23,9	21,5	21,2	20,1
Πολωνία	23,6	23,6	21,5	19,6
Ουγγαρία	23,9	20,4	18,5	19,4
Αυστρία	16,9	18,7	17,4	18,5
Ιρλανδία	19,0	20,3	20,1	18,2
Σλοβακία	16,2	16,5	14,7	17,6
Κροατία	19,3	16,2	14,9	16,8
Κύπρος	17,0	16,8	17,2	16,0
Μάλτα	14,2	16,4	14,7	14,5
Σλοβενία	15,7	11,7	12,3	11,3
Τσεχία	11,1	10,9	10,5	10,3

Πίνακας 3.8β: Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού 18-24 ετών (Persons at risk of poverty and social exclusion from 18 to 24 years) (Πηγή: EUROSTAT)

Η Ελλάδα για το 2021 βρισκόταν στην δεύτερη θέση με ποσοστό 37.5%, ενώ το ποσοστό από το 2018 ουσιαστικά να μην έχει μειωθεί καθόλου από την πρότερη θέση του 39%. Αντιστοίχως υψηλότερα βρίσκεται και ο μέσος όρος της ΕΕ με ποσοστό 27.3% και με εξίσου ανάλογη σταθερότητα από το 2018.

Ειδικά τα στατιστικά στοιχεία του πίνακα 3.8β, δίνουν σαφή εξήγηση σε έναν μεγάλο βαθμό σχετικά και με τις παρατηρήσεις αναφορικά με την αποχώρηση από την γονεϊκή εστία, αλλά και με τους αποθαρρυντικούς παράγοντες δημιουργίας οικογένειας.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω για τον δείκτη πληθυσμού στο όριο της φτώχειας ως έναν εκ των θεμελιωδών δεικτών κοινωνικής πολιτικής, ένα λογικό ερώτημα, που προκύπτει είναι η ύπαρξη ή μη του κοινωνικού κράτους σε κάθε περίπτωση. Δεν θα έπρεπε οι κοινωνικές πολιτικές και οι μεταβιβάσεις των κρατικών δαπανών να εξομαλύνουν αισθητά την κατάσταση; Σε περίπτωση, που αυτό δεν συμβαίνει, λαμβάνοντας υπόψιν το μέγεθος του δημοσίου στην Ελλάδα, τότε δεν μιλάμε για έλλειμμα κοινωνικών πολιτικών, αλλά για αναποτελεσματικότητα και αναντιστοιχία των μέτρων με τις ανάγκες της κοινωνίας.

Η Ελλάδα, δυσανάλογα με τις κατατάξεις της σε όλες τις παραπάνω παραμέτρους, είναι από τις χώρες με την μικρότερη παρεχόμενη ισχυρή κοινωνική υποστήριξη με ποσοστό 21.1% για το 2019,

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

έναντι 37.8% της ΕΕ. Αντιθέτως, καταλαμβάνει την πρώτη θέση μεταξύ των κρατών μελών για ανεπαρκή κοινωνική υποστήριξη με 25.1%.

Αντίληψη για την παρεχόμενη κοινωνική υποστήριξη	Ισχυρή	Μέτρια	Ανεπαρκής
Κύπρος	66,7	29,3	4,0
Ισπανία	65,0	32,0	3,0
Ιρλανδία	57,8	36,5	5,7
Αυστρία	55,5	36,9	7,6
Κροατία	45,0	43,0	12,0
Ουγγαρία	38,4	49,1	12,5
Γερμανία (από το 1990)	38,1	46,9	15,0
Γαλλία	38,1	49,0	12,9
ΕΕ27 (από το 2020)	37,8	48,4	13,8
Τσεχία	37,3	52,5	10,2
Σλοβενία	37,1	50,2	12,7
Μάλτα	36,1	53,6	10,2
Βέλγιο	34,6	49,7	15,6
Πολωνία	33,5	55,5	10,9
Ολλανδία	32,8	51,0	16,2
Σουηδία	32,2	49,8	18,0
Πορτογαλία	31,8	54,9	13,3
Ιταλία	31,7	51,8	16,5
Λουξεμβούργο	30,9	49,0	20,1
Δανία	30,6	49,9	19,5
Λιθουανία	26,8	60,0	13,2
Βουλγαρία	26,2	59,3	14,6
Σλοβακία	24,2	55,9	19,8
Φινλανδία	22,4	54,9	22,7
Ελλάδα	21,1	53,8	25,1
Λετονία	19,0	56,4	24,6
Ρουμανία	17,3	57,8	24,9
Εσθονία	16,8	59,2	24,0
ΕΕ28 (μέχρι το 2020)			no data

Πίνακας 3.9: Αντίληψη για την παρεχόμενη κοινωνική υποστήριξη (Overall perceived social support), 2019 (Πηγή: EUROSTAT)

4. Συνθήκες

Η απουσία του κοινωνικού κράτους από την διασφάλιση αξιοπρεπούς επιπέδου ζωής δεν παρατηρείται μόνο στην παρεχόμενη υποστήριξη, αλλά και στις συνθήκες διαβίωσης.

Ποσοστό υπερπληθυσμού/συνωστισμού	2018	2019	2020	2021
ΕΕ27 (από το 2020)	17,1	17,1	17,4	17,0
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	12,3	12,6	13,2	13,2
Βέλγιο	5,7	5,7	5,7	5,9
Βουλγαρία	41,6	41,1	39,5	37,9
Τσεχία	15,7	15,4	15,2	15,4
Δανία	9,2	10,0	9,5	9,2
Γερμανία (από το 1990)	7,4	7,8	10,2	10,5
Εσθονία	12,6	13,9	12,7	14,9
Ιρλανδία	2,7	3,2	3,2	3,4
Ελλάδα	29,2	28,7	29,0	28,5
Ισπανία	4,7	5,9	7,6	6,4
Γαλλία	8,2	7,7	9,6	9,4
Κροατία	39,3	38,5	36,2	34,4
Ιταλία	27,8	28,3	26,1	28,0
Κύπρος	2,5	2,2	2,5	2,3
Λετονία	43,4	42,2	42,5	41,3
Λιθουανία	22,8	22,9	21,1	23,7
Λουξεμβούργο	8,4	7,1	8,5	7,7
Ουγγαρία	20,1	20,3	19,0	13,5
Μάλτα	3,4	3,7	4,2	2,9
Ολλανδία	4,1	4,8	4,8	3,4
Αυστρία	13,5	15,1	14,1	14,4
Πολωνία	39,2	37,6	36,9	35,7
Πορτογαλία	9,6	9,5	9,0	10,6
Ρουμανία	46,3	45,8	45,1	41,0
Σλοβενία	12,5	11,6	10,9	10,9
Σλοβακία	35,5	34,1	30,1	no data
Φινλανδία	7,3	7,7	7,6	7,4
Σουηδία	15,2	15,6	15,6	16,2

Πίνακας 4.1: Ποσοστό υπερπληθυσμού/συνωστισμού (Overcrowding rate) (Πηγή: EUROSTAT)

Ως ποσοστό υπερπληθυσμού/συνωστισμού (overcrowding rate), σύμφωνα με την Eurostat, ορίζεται το ποσοστό του πληθυσμού, το οποίο ζει σε νοικοκυριά με υπερπληθυσμό. Πιο συγκεκριμένα, η Eurostat ορίζει ως υπερπλήρες ένα νοικοκυριό, εάν δεν υπάρχει ένας διαθέσιμος αριθμός δωματίων ίσος με τα παρακάτω:

- ένα δωμάτιο για το νοικοκυριό,
- ένα δωμάτιο για κάθε ζευγάρι του νοικοκυριού,
- ένα δωμάτιο για κάθε άγαμο άτομο ηλικίας 18 ετών και άνω,
- ένα δωμάτιο για κάθε ζεύγος άγαμων ατόμων του ίδιου φύλου ηλικίας 12 έως 17 ετών,

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

- ένα δωμάτιο για κάθε άτομο ηλικίας μεταξύ 12 και 17 ετών που δεν περιλαμβάνεται στην προηγούμενη κατηγορία,
- ένα δωμάτιο για κάθε ζεύγος παιδιών κάτω των 12 ετών.

Για το 2021, η Ελλάδα είχε ποσοστό overcrowding 28.5%, ποσοστό κατά πολύ υψηλότερο του μέσου όρου της ΕΕ στο 17%. Πέραν αυτού, ανεπάρκεια ποιότητας υφίσταται και στις γεωγραφικές περιοχές δραστηριοποίησης και συνύπαρξης των ατόμων.

Προβλήματα μόλυνσης, ελλιπούς καθαριότητας ή/και θέματα περιβαλλοντικής φύσης	2018	2019	2020
Μάλτα	29,7	33,9	31,6
Ελλάδα	20,5	20,2	20,2
Γαλλία	14,7	14,9	18,6
Λιθουανία	17,0	17,1	17,0
Λετονία	19,1	18,3	15,7
Σλοβενία	16,4	16,2	15,5
Ιταλία	11,7	12,4	15,4
Λουξεμβούργο	15,0	15,2	14,6
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	15,8	16,0	14,5
Ολλανδία	16,0	14,9	14,2
ΕΕ27 (από το 2020)	15,0	15,1	13,7
Γερμανία (από το 1990)	24,8	25,2	13,5
Πορτογαλία	12,9	13,5	13,2
Ρουμανία	14,8	13,5	12,3
Βέλγιο	14,6	15,0	11,8
Ισπανία	10,1	9,9	11,8
Ουγγαρία	9,7	12,4	11,7
Βουλγαρία	14,1	13,1	11,6
Σλοβακία	9,6	9,5	9,8
Δανία	8,1	8,4	9,4
Φινλανδία	8,7	9,4	9,2
Κύπρος	9,8	8,4	8,9
Τσεχία	11,8	11,1	8,8
Ιρλανδία	6,5	6,5	8,2
Εσθονία	8,8	10,2	8,1
Αυστρία	9,3	10,5	7,9
Σουηδία	6,4	6,6	5,9
Κροατία	6,3	5,9	5,5
Πολωνία	14,5	13,8	no data

Πίνακας 4.2: Προβλήματα μόλυνσης, ελλιπούς καθαριότητας ή/και θέματα περιβαλλοντικής φύσης (Pollution, grime or other environmental problems) (Πηγή: EUROSTAT)

Η Ελλάδα ήρθε δεύτερη σε αναφορές μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ για προβλήματα μόλυνσης, ελλιπούς καθαριότητας ή/και θέματα περιβαλλοντικής φύσης. Με ποσοστό 20.2%, το οποίο δείχνει να παραμένει σταθερό ανά τα χρόνια, απέχει σε δυσάρεστο βαθμό από τον Ευρωπαϊκό Μέσο Όρο

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

στο 13.7%. Ανάλογη είναι η εικόνα της χώρας μας και σε ό,τι αφορά θέματα εγκληματικής δραστηριότητας, περιστατικών βίας ή βανδαλισμών στο σύνολο των περιοχών.

Θέματα εγκληματικής δραστηριότητας, περιστατικών βίας ή βανδαλισμών	2018	2019	2020
Βουλγαρία	21,8	20,2	19,1
Ελλάδα	13,5	16,9	18,1
Γαλλία	14,9	14,7	17,7
Ολλανδία	17,5	16,3	15,7
Ισπανία	10,9	11,6	14,1
Σουηδία	14,4	13,0	13,8
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	12,3	12,0	11,8
Μάλτα	12,5	13,6	11,4
Ιρλανδία	10,0	8,8	11,3
Λουξεμβούργο	11,3	11,2	11,0
Βέλγιο	12,3	13,3	10,8
ΕΕ27 (από το 2020)	11,5	11,0	10,7
Κύπρος	13,9	12,7	10,4
Ρουμανία	11,5	9,6	8,8
Ιταλία	11,3	9,4	8,4
Γερμανία (από το 1990)	13,3	13,1	8,2
Δανία	7,4	7,5	7,3
Σλοβενία	7,9	8,0	7,3
Φινλανδία	7,0	6,4	7,0
Πορτογαλία	6,5	6,7	6,6
Τσεχία	7,9	7,8	6,1
Αυστρία	9,7	8,4	5,7
Εσθονία	7,4	7,4	5,5
Λετονία	8,6	6,1	5,3
Ουγγαρία	4,8	5,3	5,3
Σλοβακία	4,8	5,6	4,3
Λιθουανία	3,7	3,2	3,3
Κροατία	2,6	2,7	2,4
Πολωνία	4,8	4,4	no data

Πίνακας 4.3α: Θέματα εγκληματικής δραστηριότητας, περιστατικών βίας ή βανδαλισμών (Crime, violence or vandalism in the area) (Πηγή: EUROSTAT)

Με 18.1%, η Ελλάδα γίνεται η δεύτερη σε κατάταξη χώρα στην ΕΕ, πίσω μόνο από την Βουλγαρία με ποσοστό 19.1%.

Θέματα εγκληματικής δραστηριότητας, περιστατικών βίας ή βανδαλισμών σε πόλεις	2018	2019	2020
Ελλάδα	22,8	27,0	28,8
Γαλλία	20,4	22,1	27,0
Βουλγαρία	28,0	27,8	26,6
Ολλανδία	22,2	20,7	20,2
Σουηδία	17,8	17,7	19,9

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Θέματα εγκληματικής δραστηριότητας, περιστατικών βίας ή βανδαλισμών σε πόλεις	2018	2019	2020
Βέλγιο	21,2	20,4	19,8
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	18,7	18,2	17,6
Ιρλανδία	16,3	12,8	17,5
Ισπανία	14,8	16,4	17,4
ΕΕ27 (από το 2020)	17,4	17,0	16,3
Γερμανία (από το 1990)	23,0	21,9	14,3
Ιταλία	17,2	13,9	12,6
Λουξεμβούργο	19,0	14,8	12,5
Μάλτα	13,4	14,7	12,5
Σλοβενία	11,6	12,4	12,5
Αυστρία	16,8	16,4	11,4
Δανία	13,2	12,8	11,1
Ρουμανία	14,6	12,9	11,0
Φινλανδία	10,7	9,1	10,8
Τσεχία	12,5	13,7	10,5
Λετονία	17,2	10,9	8,8
Πορτογαλία	9,3	9,0	8,7
Κύπρος	15,8	15,2	8,6
Εσθονία	8,7	9,5	6,3
Σλοβακία	6,0	5,1	5,3
Ουγγαρία	5,6	5,1	5,2
Λιθουανία	5,0	4,9	4,5
Κροατία	4,6	4,2	3,4
Πολωνία	8,3	8,8	no data

Πίνακας 4.3β: Θέματα εγκληματικής δραστηριότητας, περιστατικών βίας ή βανδαλισμών σε πόλεις (Crime, violence or vandalism in the area by degree of urbanization, Cities) (Πηγή: EUROSTAT)

Οι ενδείξεις του παραπάνω δείκτη γίνονται ακόμα αρνητικότερες, όταν το ποσοστό συγκεκριμενοποιηθεί με άξονα τον βαθμό αστικοποίησης και επικεντρωθεί στα αστικά κέντρα.

Υπό αυτήν την διερεύνηση, το ελληνικό ποσοστό κάνει αλματώδη αύξηση στο 28.8%, το οποίο, μάλιστα, αυξάνεται με την πάροδο των ετών.

Η ανατροφοδοτούμενη αβεβαιότητα, λοιπόν, δεν βρίσκει ανάχωμα ούτε στις περιβαλλοντικές συνθήκες, όπως και θα ανέμενε κανείς μιας και είναι το κατ' εξοχήν εξαγωγίμο προϊόν της χώρας, αλλά ούτε αμβλύνεται έως κάποιο βαθμό με την συνδρομή του κράτους.

Πως εκδηλώνεται, όμως, αυτή η αβεβαιότητα στους δείκτες ποιότητας διαβίωσης και ψυχικής ευημερίας;

5. Ψυχολογικοί δείκτες

Δεδομένων των παραπάνω, θα ήταν λογικό επόμενο οι δείκτες ικανοποίησης και ευτυχίας να μην αποτελούν τίποτα άλλο, παρά έναν αντικατοπτρισμό της υφιστάμενης κατάστασης.

Συνολική ικανοποίηση από τη ζωή	2021
Αυστρία	8,0
Φινλανδία	7,9
Ρουμανία	7,7
Ολλανδία	7,6
Βέλγιο	7,5
Πολωνία	7,5
Σλοβενία	7,5
Σουηδία	7,5
Λουξεμβούργο	7,4
Τσεχία	7,3
Δανία	7,3
Ιρλανδία	7,3
ΕΕ27 (από το 2020)	7,2
ΕΕ19 (Ευρωζώνη 2015-22)	7,2
Γερμανία (από το 1990)	7,2
Εσθονία	7,2
Ισπανία	7,2
Ιταλία	7,2
Μάλτα	7,1
Σλοβακία	7,1
Λιθουανία	7,0
Πορτογαλία	7,0
Ελλάδα	6,8
Γαλλία	6,8
Κροατία	6,8
Κύπρος	6,8
Λετονία	6,7
Ουγγαρία	6,5
Βουλγαρία	5,7

Πίνακας 5.1: Συνολική ικανοποίηση από τη ζωή (Overall life satisfaction), 2021 (Πηγή: EUROSTAT)

Σε μια προσπάθειά της η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να βρει έναν ακριβέστερο και πιο αξιόπιστο τρόπο μέτρησης της προόδου, που σημειώνουν οι ευρωπαϊκές κοινωνίες, κατέληξε σε ένα σύνολο δεικτών, οι οποίοι παρέχουν μια πιο ανθρώπινη σκοπιά της ευημερίας των πολιτών σε σχέση με αυτή των national accounts.

Ένας από αυτούς τους δείκτες είναι και η συνολική ικανοποίηση με τη ζωή τους (overall life satisfaction), που επιδιώκει να δώσει μια πιο ποσοτικοποιημένη πληροφόρηση για την ποιότητα ζωής των πολιτών.

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

Με τον Ευρωπαϊκό Μέσο Όρο να είναι στο 7.2, η Ελλάδα προσεγγίζει σχετικά με 6.8, που , όμως, βρίσκεται σε σύγκλιση με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες.

Μια ακόμα ενδιαφέρουσα στατιστική μέτρηση, μέσω της οποίας μπορούμε να ποσοτικοποιήσουμε περαιτέρω την ποιότητα ζωής των πολιτών, είναι αυτή της Συχνότητας Χαράς εντός των τελευταίων τεσσάρων εβδομάδων.

Συχνότητα χαράς εντός των τελευταίων 4 εβδομάδων μεταξύ 25-34 ετών	Πάντα	Τον περισσότερο καιρό	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ
Σουηδία	10,7	52,8	24,0	7,8	3,9
Ελλάδα	11,1	50,9	21,5	12,3	2,7
Ρουμανία	7,6	51,0	24,5	8,7	2,6
Μάλτα	5,2	62,5	22,4	6,9	2,0
Λετονία	8,3	41,4	34,8	11,4	1,8
Εσθονία	8,8	53,8	29,1	6,2	1,8
Ιταλία	23,1	33,3	35,5	5,4	1,6
Λουξεμβούργο	17,8	61,4	15,5	3,6	1,6
Βουλγαρία	12,4	38,4	33,4	10,9	1,4
Δανία	12,1	60,6	18,6	7,2	1,4
Κύπρος	9,1	48,9	32,1	8,6	1,3
Ολλανδία	14,1	64,7	17,3	2,4	1,3
ΕΕ27 (από το 2020)	17,0	54,5	21,1	5,2	1,2
Πορτογαλία	22,3	53,4	19,1	4,2	1,1
Φινλανδία	13,1	62,0	18,8	4,8	1,1
Γαλλία	17,1	59,7	18,1	4,1	1,0
Ισπανία	35,3	45,3	15,3	3,1	0,9
Βέλγιο	18,9	61,4	14,7	3,9	0,9
Σλοβενία	13,0	57,9	24,3	4,1	0,8
Σλοβακία	13,5	53,5	22,3	3,3	0,8
Γερμανία (από το 1990)	7,7	63,7	19,4	7,2	0,8
Ιρλανδία	22,9	60,8	14,1	1,6	0,6
Πολωνία	22,1	60,5	13,5	2,4	0,6
Λιθουανία	13,7	52,2	25,8	4,1	0,5
Αυστρία	14,8	63,5	16,4	4,8	0,5
Ουγγαρία	14,8	61,4	17,8	5,4	0,4
Κροατία	9,8	54,6	31,0	3,6	0,3
Τσεχία	9,4	54,3	28,1	5,2	0,3

Πίνακας 5.2α: Συχνότητα χαράς εντός των τελευταίων τεσσάρων εβδομάδων μεταξύ 25-34 ετών (Frequency of being happy in the last 4 weeks, from 25 to 34), 2018 (Πηγή: EUROSTAT)

Για το έτος 2018, η ηλικιακή ομάδα των 25 έως 34 ετών στην σχετική ερώτηση για το πόσο συχνά υπήρξαν χαρούμενοι τις τελευταίες 4 εβδομάδες απάντησαν στο μεγαλύτερο ποσοστό τους (50.9%, 22^η) «τον περισσότερο καιρό» και σε δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό (21.1%, 14^η) «μερικές φορές». Η Ελλάδα είχε το υψηλότερο ποσοστό απάντησης (12.3%, 1^η) στην απάντηση «σπάνια», ενώ στην απάντηση «ποτέ» κατείχε το δεύτερο υψηλότερο (2.7%, 2^η).

Συχνότητα χαράς εντός των τελευταίων 4 εβδομάδων μεταξύ 16-24 ετών	Πάντα	Τον περισσότερο καιρό	Μερικές φορές	Σπάνια	Ποτέ
Ρουμανία	7,9	53,6	23,8	6,5	2,3
Ιρλανδία	20,5	63,7	9,4	4,2	2,3
Λουξεμβούργο	18,2	59,2	16,7	2,1	2,2
Ελλάδα	13,5	53,9	19,5	10,0	1,9
Λετονία	5,8	45,1	36,2	9,3	1,9
Μάλτα	7,7	61,6	22,2	5,3	1,9
Σλοβενία	15,1	55,7	21,7	5,8	1,5
Ολλανδία	14,3	69,2	12,5	2,3	1,4
Σουηδία	13,4	55,4	23,6	6,0	1,1
Εσθονία	8,3	52,1	32,8	5,2	1,0
Βέλγιο	18,6	63,7	14,1	2,4	1,0
Δανία	13,5	57,4	20,8	6,8	0,9
Γερμανία (από το 1990)	9,2	66,2	17,3	4,6	0,8
ΕΕ27 (από το 2020)	19,5	56,1	18,3	4,0	0,8
Ισπανία	38,1	45,6	13,3	2,1	0,8
Βουλγαρία	13,6	43,8	28,1	9,9	0,7
Ιταλία	29,6	38,5	26,0	3,1	0,7
Κύπρος	11,5	48,5	31,9	7,4	0,6
Σλοβακία	15,7	54,7	19,3	1,9	0,5
Αυστρία	18,4	67,2	11,0	3,1	0,3
Κροατία	15,1	63,3	19,3	1,7	0,3
Ουγγαρία	19,2	59,6	16,4	4,3	0,2
Γαλλία	20,0	56,6	18,3	4,2	0,2
Πορτογαλία	33,1	51,0	12,1	3,5	0,2
Φινλανδία	11,8	68,8	16,2	3,0	0,2
Πολωνία	25,4	56,9	15,0	2,2	0,2
Λιθουανία	16,1	49,3	23,9	5,5	0,1
Τσεχία	8,3	58,9	23,4	6,9	0

Πίνακας 5.2β: Συχνότητα χαράς εντός των τελευταίων τεσσάρων εβδομάδων μεταξύ 16-24 ετών (Frequency of being happy in the last 4 weeks, from 16 to 24), 2018 (Πηγή: EUROSTAT)

Σε παρόμοια ποσοστά επί των απαντήσεων κινήθηκε και η αμέσως μικρότερη ηλικιακή ομάδα, με την ευτυχή διαφορά, πως τα ποσοστά στις δύο θετικότερες απαντήσεις «πάντα» και «τον περισσότερο καιρό» να λαμβάνουν υψηλότερο ποσοστά απ’ ότι στην ηλικιακή ομάδα των 25-36.

6. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Αδιαμφισβήτητα διαπιστώνεται πρόβλημα γήρανσης και συρρίκνωσης του πληθυσμού, το οποίο σήμερα, ίσως, να μην είναι τόσο παγιωμένο όσο εκκολαπτόμενο. Η δυναμικότητα και η μεταβλητότητα του προβλήματος, ωστόσο, είναι προς το παρόν σε ένα αντιμετώπισιμο, αν και προ-μεταστατικό, στάδιο. Από την μία υφίστανται ευκαιρίες αναδιάρθρωσης, αναδιοργάνωσης και μεταρρύθμισης με την ορθολογική πιθανότητα αναγέννησης του πληθυσμού, εκπορευόμενης από τα παραπάνω. Από την άλλη είναι υπαρκτή η απειλή της οικονομικής και κοινωνικής καθίζησης του ενεργού παραγωγικά πληθυσμού και κατά συνέπεια του συνόλου της κοινωνίας.

Οι συνθήκες εργασίας υποδηλώνουν μια οριακά συντηρούμενη, παρωχημένη και ελλειμματική στην καινοτομία αγορά εργασίας, η οποία συσχετίζεται με μια αντίστοιχη παραγωγή. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο καθίσταται αδύνατος ο σχηματισμός υγιών, ανταποδοτικών και ασφαλών θέσεων απασχόλησης, με συνέπεια αυτού αντιστοίχως χαμηλούς μισθούς, επισφαλή απασχόληση, περιορισμένη κινητικότητα, αλλά και μειωμένη απορρόφηση του εργατικού δυναμικού.

Υπό την άμεση επίδραση των παραπάνω, τα εισοδηματικά περιθώρια και η αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών βυθίζονται σταδιακά στην κινούμενη άμμο της αβεβαιότητας, γεγονός, το οποίο οδηγεί στην εξαύλωση των αποταμιεύσεων, στην συμπεριφορική κατάργηση των επενδύσεων και στην διοχέτευση του διαθέσιμου εισοδήματος στην κατανάλωση. Σε αυτήν την βάση, δύσκολα προκύπτει ουσιαστική αύξηση του εθνικού προϊόντος και κατ' επέκταση ούτε διεύρυνση ή σταθεροποίηση της ευημερίας των πολιτών. Με μια πιο ελεύθερη μετάφραση, δεδομένου του ότι δεν παράγεται κάτι καινούργιο, δεν μπορεί και να χτιστεί κάτι καινούργιο.

Η νεαρή, γόνιμη και παραγωγική ηλικιακή ομάδα είναι εγκλωβισμένη στην συντήρηση των επιπέδων κατανάλωσής της, βασιζόμενη σε ό,τι κληρονόμησε. Εξαιτίας αυτού του περιβάλλοντος αβεβαιότητας, σιωπηρής και σταδιακής φτωχοποίησης, ελλιπούς καινοτομίας και ανταγωνιστικότητας σχηματίζονται και αναπαράγονται αντικίνητρα για οποιαδήποτε επένδυση.

Η δημιουργία οικογένειας, αντιστοίχως, αποτελεί μια μορφή επένδυσης για τους νέους ανθρώπους, η οποία ενέχει το δικό της ρίσκο και χρειάζεται το δικό της υγιές περιβάλλον. Είναι σαφές, λοιπόν, πως πρέπει να οριοθετήσουμε τον φαύλο κύκλο, πριν μπορέσουμε να τον διακόψουμε: η υπολειπουσά αγορά εργασίας δημιουργεί συνθήκες αβεβαιότητας, οι οποίες με την σειρά τους προκαλούν συμπεριφορική αποστροφή ως προς την δημιουργία οικογένειας, οπότε και βρισκόμαστε αντιμέτωποι με βαθμιαία πληθυσμιακή γήρανση και συρρίκνωση. Αυτό είναι και το τελευταίο βήμα πριν την υποβάθμιση των συνθηκών διαβίωσης, καθώς, ό,τι δεν αναγεννιέται, δεν ανανεώνεται, δεν εξελίσσεται, παραδίδεται στον χρόνο και γερνά.

Στην συμπλήρωση του κύκλου, αυτού, οδηγούμαστε στην διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος υστερούσας επενδυτικής ελκυστικότητας, γεγονός το οποίο καταδικάζει εκ νέου την αγορά εργασίας.

Είναι σαφές το αποτύπωμα της Μεγάλης Κρίσης μετά το 2010 σε όλους σχεδόν τους παραπάνω δείκτες, και εξηγεί την αρνητικότητα της τάσης. Όμως υπάρχουν και ελπιδοφόρα ευρήματα. Για παράδειγμα, η Ελλάδα επιδεικνύει ένα από τα χαμηλότερα στην ΕΕ ποσοστά πρόωρης αποχώρησης από την εκπαίδευση. Άλλες σειρές, που δεν έχουμε συμπεριλάβει στην παρούσα μελέτη,

Policy Paper

Η Ελλάδα στους Ευρωπαϊκούς δείκτες: γήρανση, απασχόληση, εκπαίδευση, στέγαση, διαθέσιμο εισόδημα

παρουσιάζουν σημαντικές βελτιώσεις και βήματα προόδου των τελευταίων ετών, δείκτες που αφορούν την ψηφιακή μετάβαση, την φιλικότητα και ελκυστικότητα προς το επιχειρείν και τις ξένες επενδύσεις, την ύπαρξη υψηλής ποιότητας καταρτισμένου ανθρώπινου δυναμικού.

Είναι μεγάλη πρόκληση η μόχλευση όλων των θετικών εξελίξεων στην ελληνική οικονομία και κοινωνία, προκειμένου να ξεπεραστούν οι πληγές και οι ελλείψεις που άφησε πίσω της η κληρονομιά της χειρότερης οικονομικής κρίσης της μεταπολεμικής περιόδου.

Χρήσιμες βιβλιογραφικές αναφορές και links

1. Συνθήκες Διαβίωσης στην Ελλάδα [4/11/2022](#)
2. Η Ελλάς με Αριθμούς [07/2022- 09/2022](#)
3. Concepts of Inequality Development Issues [No. 1](#)
4. Deep Dive on Child Poverty and Social Exclusion in Ελλάδα [Policy Brief](#)
5. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Competitiveness in low-income and low-growth regions [The lagging regions report](#)
6. The Effects of the Global Financial Crisis on European Regions and Cities, Journal of Economic Geography [15\(5\):935-949](#), Dijkstra
7. [Regional inequalities in the EU](#), EU Parliament

www.regionalpolicymonitor.org